

ד"ר סודי נמיר
הרב אבישי גרינצייג

קיום ברית מילה בתינוק עם צהבת*

ראשי פרקים:

פתיחה

סקירה רפואית על אודות צהבת היילוד – Neonatal jaundice

מטבוליזם של הבילירובין

שכיחות הצהבת ביילודים

צהבת יילודים טבעית (פיזיולוגית)

צהבת יילודים חולנית (פתולוגית)

הבחנה בין צהבת טבעית לצהבת חולנית

גישה המתמייחסת באופן טהור לגובה ערך הבילירובין

סכנות

טיפול

התוויות נגד לברית מילה

זיהוי הצבע הירוק בחז"ל

הקדמה

דיון

מהו סתם ירוק בחז"ל?

על אודות התינוק הירוק

המקורות

הפירושים על אודות התינוק הירוק

דעת האחרונים בזיהוי צבע המהווה סכנה

רופאים מדורות קודמים שחוו דעתם לגבי צבע תינוק וסכנה

הגישה המקובלת אצל פוסקי ההלכה ואצל המוהלים

האם ההכרעה היא על פי מראה או על פי תוצאת בדיקת מעבדה?

האם ממתנינים ז' ימים נוספים?

גישה מעשית והלכתית ביחס למילה של תינוק עם צהבת

צהבת המוליטית ביום הראשון של החיים

סיכום

למסקנה

דוגמאות להמחשה

פתיחה

פוסק השולחן ערוך יורה דעה ריש סימן רסג: "קטן שהוא ירוק, סימן

שלא נפל בו דמו ואין מליץ אותו עד שיפול בו דמו ויחזור מראהו כמראה

שאר הקטנים..." שומה עלינו לברר על מה מדובר כאן. על איזו מציאות

מזהירה אותנו התורה? האם תופעה זו מצויה היום וכיצד לנהוג בכל מקרה

ומקרה הדומה לכך המוצג בפנינו.

* מעובד מתוך ספרו החדש של ד"ר סודי נמיר **וימל אברהם** (ברפוס, הוצאת דני ספרים) על ההיבטים הרפואיים, ההלכתיים ומנהגי ברית המילה. פרטים נוספים על הספר (כולל תוכן מפורט ורשימת הסכמות) ניתן לקבל בדוא"ל sody112@gmail.com.

צהבת יילודים היא תופעה נפוצה. רבים מאוד מהתינוקות מפתחים צהבת ברמה מסויימת בימים הראשונים לחייהם. השאלה אם, ועד מתי, לדחות את ברית המילה בעקבות הצהבת, לא מפסיקה להעסיק את הפוסקים. מחד גיסא, שאלה זו היא שאלה הלכתית: האם ההלכה אוסרת למול במקרה של צהבת "שגרתית"? מאידך גיסא, האם יש חשש סכנה כלשהי בקיום ברית המילה במקרה כזה? שאלת קיום ברית מילה במקרה של צהבת יילודים היא שאלה הנשאלת באופן תדיר. שניים מכל שלושה יילודים יראו צהובים למראית עין רגילה בשלב כלשהו בשבוע הראשון לחייהם ויותר מ-30% מן התינוקות יראו צהובים למראית עין ביום השמיני ללידתם. אין פסיקת מורי ההוראה שווה בשאלה זו, וכל שכן שאין טעמיהם שווים. הדעה הרווחת כיום בין המוהלים היא שכונת חז"ל שאסרו למול "תינוק ירוק" היא שאין למול תינוק עם צהבת, ואין הם מבחינים בין הגורמים לצהבת. בהתבסס על שני ההיבטים שהוזכרו לעיל – הלכתי ורפואי, יש לרדת לעומקם של פרטי כוונתם של הפוסקים על מנת לקבוע מסמרות למה התכוונו חז"ל ואיזו דרך הנכונה ביותר להורות ולהדריך את האבות כיצד לנהוג כאשר היילוד בעל צבע חריג, ומתי הוא כשיר לעבור ברית מילה. ישנה חלוקה בין צהבת יילודים טבעית (פיזיולוגית), שהנה תהליך התפתחותי תקין ביילוד – לבין צהבת פתולוגית או "חולנית", אשר נובעת מחולי הדורש השגחה ולעיתים אף טיפול בפני עצמו. הקריטריונים אשר הוצבו כפי שנפרט להלן הם קווים מנחים אשר עוזרים, ובדרך כלל מדייקים, בהבדלה בין שני סוגי הצהבת אך כמובן אינם מוחלטים. לכן בשוליים מכל צד של המדדים יפלו מקרים שיעורו ספק אם הצהבת פתולוגית או לא. במקרה כגון דא, נחמיר כמובן ונתייחס לצהבת כחולנית עד שיתברר שהכל תקין וכשורה. עוד נוסיף שישנם אין ספור מצבים שיגרמו לצהבת פתולוגית, ובכל חשד כלשהו למציאות שכזו הברית תידחה. במציאות כזו אין אנו דנים כאן כלל.

מכאן ואילך לכל אורך העיסוק בנושא של צהבת יודגש שהדיון נסוב ביילוד שגרתית שצבעו צהוב ועד כמה שניתן להבחין מדובר בצהבת פיזיולוגית ואין מניעה רפואית למול תינוק בשל, אפילו אם רמת הבילירובין גבוהה (שוב, בתנאי שהיילוד איננו סובל ממחלה נלווית). אך הלכתית, נותרה מניעה שאנו מוזהרים עליה, וחובה לברר ולבדוק אימתי היילוד כשיר למצוות מילה מכל הבחינות.

הרמב"ם בפרק הראשון של הלכות מילה מדגיש את החשיבות של מצות מילה, שהיא ומצות הקרבת קרבן הפסח הן שתי מצוות העשה היחידות שחייבים על ביטולן כרת. החשיבות לקיים את המילה בהזדמנות הראשונה האפשרית באה לידי ביטוי בכך שמילה בזמנה דוחה שבת (שבת

קלב א), ובכך שלמרות שכל היום כשר למילה – מצוה להקדים את המילה לתחילת היום, "שזריזין מקדימין למצוות"¹.

אולם המשנה בשבת (קלז א) קובעת, שלמרות חשיבות המצוה, ולמרות שבוודאי בימי קדם בכל מקרה היתה סכנה מסויימת בקיום מצות המילה*, עם זאת, "קטן החולה אין מלין אותו עד שיבריא"². זוהי חומרא שהחמירו חז"ל בהלכות פיקוח נפש, שאין להוסיף אפילו סיכון קטן על הסיכון הקיים תמיד בעצם ביצוע המילה. למעשה, לפי משנה זו, אין להשאיר את שיקול הדעת אם קיום ברית המילה בזמנה במקרה שלפנינו, למרות מחלת התינוק, יביא את התינוק למצב של פיקוח נפש או לא – לא לרופא, לא להורים, לא למוהל ואף לא לרב. הם גזרו שכאשר התינוק חולה יש לבטל לחלוטין בשב ואל תעשה את מצות המילה בזמנה ולדחות את קיום המצוה עד שיבריא.

בשל היות ברית המילה פעולה כירורגית לתינוק רך בימים, סכנות כרוכות בה: 'כי עליך הורגנו כל היום' (תהלים מד כג) – זו מילה"³. כדי להמעיט את הסיכון נקטו חז"ל מקדמי זהירות אחדים. כפי שנפרט להלן בפרק הבא (הקדמה למצבי חולי הדוחים ברית), לכן אפשר שזו הסיבה שהורו שלא למול עד שהצבע יחזור לזה של שאר תינוקות.

הגמרא (שם) מוסיפה דין נוסף בשם האמורא שמואל: "חלצתו חמה נותנין לו כל שבעה להברותו". רש"י (שם ד"ה חלצתו חמה) מסביר, ש"חלצתו חמה" הכוונה ש"נשלף ממנו החולי ויצא מגופו". לפי דעתו, המקובלת על רוב הראשונים ועל כל הפוסקים⁴, שמואל האמורא החמיר יותר מאשר חכמי המשנה, ופסק שלא רק שתינוק חולה אין מלים אותו עד שיבריא, ואין להפעיל שום שיקול דעת לגופו של תינוק ולגופה של מחלה האם אכן הניתוחון הקטן של ברית המילה עלול להזיק לו, אלא שאף אחר שכבר הבריא יש להמתין עוד שבעה ימים עד שימולו אותו⁵. כך פסק גם הרמב"ם⁶, ומכאן אף היו שקבעו לדחות את ברית המילה של התינוק הצהוב לשבוע אחר שחזר צבעו לתקין⁷.

1. עפ"י פסחים ד א.

* במחצית השנייה של המאה ה-20 דווח בארה"ב רק על 4 מקרי מוות בעקבות חיתוך העורלה. מתוך כמה מליונים של כריתות עורלה. מקור: NEJM April 24, 1997; 336 (17): 1244-1245. -- העורך.

2. משנה שבת יט, ה.

3. גיטין נז ב; ועי' שו"ת חת"ס יו"ד סי' רמה.

4. טור ושו"ע יו"ד רסב, ב.

5. ואחרי דיון נפסק בגמ' שהכוונה לשבעה ימים "מעט לעת", דהיינו שאין למולו לפני שעברו שבע יממות תמימות, הנמנות מאותו רגע שנקבע שהוא כבר אינו חולה.

6. הל' מילה א טז.

7. כך הובאו שיטתם של פוסקים ומסוכם במספר חיבורים על מילה: **אוצר הברית**, כרך ג, (הוצאת תשס"ב) עמ' קנז; **מילה כהלכתה** (הוצאת תשע"ג) עמ' כח; **ברית אברהם הכהן** (הוצאת תשס"ז), עמ' סט-פג.

על כן בהמשך דברנו נזדקק לדון הכיצד ההגדרה של תינוק שהוא בעל שינוי מראה דוחה ברית מילה, ובאם נבחין שאכן ישנה בעיה כפי שהגדירו אותה חז"ל, אימתי הוא חוזר לכשירותו שלא נזדקק להמתין עוד ונוכל למולו כציווי התורה לפי הזמן שנקבע.

סקירה רפואית על אודות צהבת היילוד – Neonatal jaundice

מטבוליזם של הבילירובין:

צהבת איננה מחלה, אלא תופעה נצפית כתסמין לגורמים פיזיולוגיים או פתולוגיים שונים, כשם ש"חום גבוה" איננו מחלה אלא תסמין לשלל מחלות אפשריות.

תסמין הצהבת נובע מרמות גבוהות של בילירובין בפלסמה⁸. מולקולת הבילירובין הנה תרכובת אורגנית הנוצרת מפירוק מולקולת ה-HEME. בתוך מערכת החיסון (טחול וכדוריות דם לבנות) מתפרקת מולקולת ה-HEME לביליוורדין (biliverdin) שהופך לבילירובין בלתי ישיר דהיינו 'בלתי קשור' (bilirubin unconjugated).

הבילירובין הבלתי ישיר נקשר ברובו לחלבון הקרוי אלבומין (albumin) ושוכן בפלסמה ומועבר לכבד להמשך פירוק. הבילירובין נקשר בכבד לחומצה גלוקורונית (acid glucuronic), שהופכת אותו להיות מסיס במים, ומכונה כעת בילירובין ישיר, דהיינו 'קשור' (bilirubin conjugated).

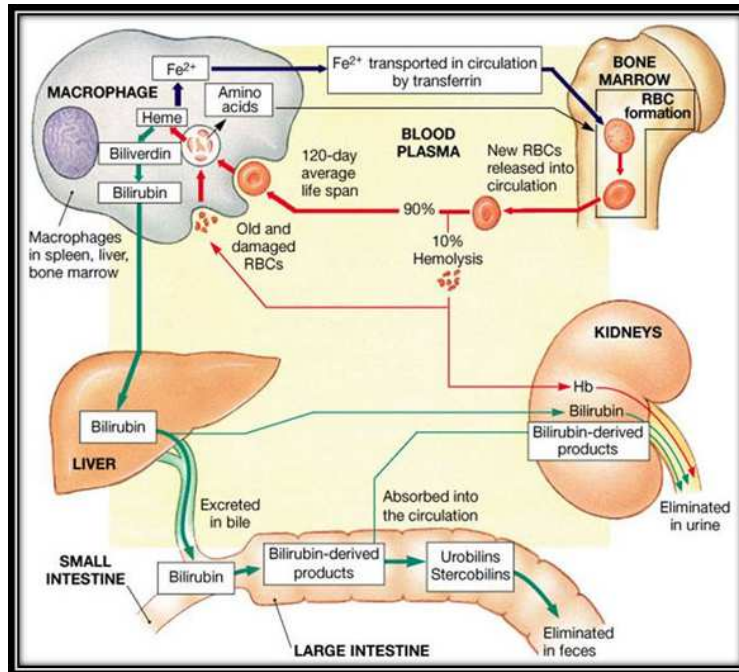
הבילירובין הישיר מופרש למערכת העיכול. בתוך מערכת העיכול, רוב הבילירובין הישיר מופרש מן הגוף דרך המעינים.

אמנם חלק מן הבילירובין הישיר נספג חזרה לדם: חיידקים במעי מחוללים שינוי בבילירובין הישיר, ומפרקים את הקשר לחומצה הגלוקורונית, ועל ידי כך מאפשרים לו לחזור ולהיספג בדם. במעברו בדם חלק מהבילירובין מופרש דרך הכליות אל מערכת השתן.

8. להלן, כל התייחסות למספר שמשקף את מספר הבילירובין (שהוא התוצר הבילוגי שגורם לצבע העור הצהוב כאשר הוא גבוה בדם), הוא לרמת הבילירובין הכוללת, כלומר סכום כל מרכיבי הבילירובין בדם הכולל את הבילירובין הקשור או 'ישיר' (conjugated or direct bilirubin) ואת הבלתי קשור או בלתי ישיר (bilirubin unconjugated or indirect). סכום שני אלו יחד מהווה את הערך הכולל אשר ניתן לכנות אותו סתם ערך הבילירובין בדם (TSB bilirubin serum total). הוא נמדד ביחידות של מיליגרם לדציליטר וניתן להעריכו דוקא על ידי דגימת דם ושיטה מעבדתית. אין כאן כל הסתמכות על שיטות פסים שמשנים צבע או כל שיטה אחרת מכיון שמעבדתית השיטות שאינן נבדקות על ידי נוזל הדם הנן ללא בקרת איכות ולא מומלץ לסמוך עליהם כאמצעי בקרה אמין.

התהליך של ספיגת בילירובין חזרה בדם לאחר הפרשתו למעי נקרא המעגל האנטרו-הפטי: (enterohepatic circulation)⁹.
 איורים מס' 1 ומס' 2 מציגים תהליכים אלו בצורה גרפית¹⁰:

איור מס' 1

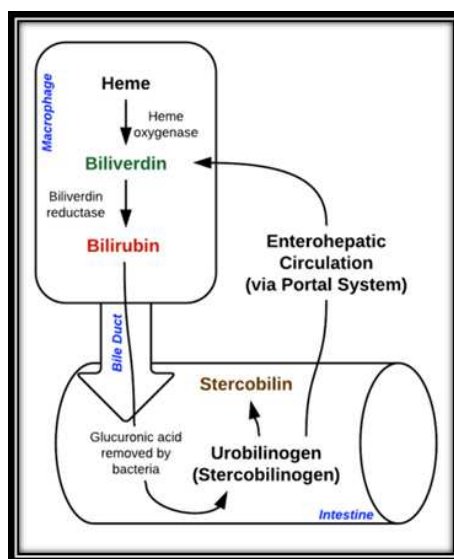
באיור 1 נראה גם פירוט של מהלך חייה של כדורית דם אדומה. היא נוצרת במוח עצם על ידי חומרי הגלם אשר מסופקים דרך מערכת הדם, והיא מאכלסת את כלי הדם בכל האיברים כולם. בשלב הזדקנותם, תאי הדם נבלעים ע"י תאים מאקרופגים (תאים 'אוכלים' של מערכת החיסון) המצויים בטחול, כבד ואף במוח עצם עצמו, שם הם מתפרקים. ה"הם" (Heme) יתפרק לביליברדין ותוצרי פירוק נוספים, והבילירובין 'יסתובב' בדם, חלק

9. Lauer, B. J., & Spector, N. (2011). Hyperbilirubinemia in the Newborn. *Pediatrics in Review*, 32:8, 341-349 ; Keligman, R. M., et al. (2011). *Nelson Textbook of Pediatrics* (19th ed.). Philadelphia, Pa.: Elsevier. 1675.

10. <http://www.highlands.edu/academics/divisions/scipe/biology/faculty/harden/2122/images/rbclife.jpg>

יגיע לכליה וחלק ארי יתפרק, יקושר על ידי הכבד ויופרש דרך המרה אל תוך מערכת העיכול¹¹.

איור מס' 2

באיור 2 מודגמים היטב תוצרי הפירוק של בילירובין ומהלך ספיגתם חזרה אל מערכת הדם כאשר הם מגיעים אל דופן המעי.

שכיחות הצהבת ביילודים

תסמין הצהבת הנו תופעה שכיחה מאוד בקרב יילודים. צהבת הניכרת בעור תופיע אצל כשניים מתוך שלושה תינוקות בשלים (שנולדו לאחר 35 שבועות הריון ויותר)¹² ואצל מעל 80% מתוך התינוקות הפגים¹³. כך עולה מסקירה עדכנית¹⁴. 40%-30% מהיילודים יראו צהובים למראית העין ביום

11. Wikipedia contributors. (2014, October 15). *Bilirubin*. Retrieved October 17, 2014, from Wikipedia, The Free Encyclopedia: <http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Bilirubin&oldid=629722981>
12. Maisels, M. J. What's in a name? Physiologic and pathologic jaundice: The conundrum of defining normal bilirubin levels in the newborn. *Pediatrics*: 2006;118:805.
13. Keligman, R. M. et al. (2011). *Nelson Textbook of Pediatrics* (19th ed.). Philadelphia, Pa: Elsevier. 603.
14. Watchko J F, Tiribelli C. Bilirubin-Induced Neurologic Damage – Mechanisms and Management Approaches. *The New England Journal of Medicine* 2013;369:2021-2030.

השמיני ללידתם¹⁵. אכן הבלטת שינויי צבע ניכרת הרבה יותר אצל אלו עם גוון עור בהיר.

נהוג לחלק את צהבת היילודים לשתי קבוצות: צהבת יילודים טבעית (פיזיולוגית) וצהבת יילודים חולנית (פתולוגית).

צהבת יילודים טבעית (פיזיולוגית)

ישנן כמה סיבות פיזיולוגיות לתופעת הצהבת ביילוד:

א. מיד לאחר לידתו מתחיל היילוד לפרק באופן מוגבר כדוריות דם אדומות (להלן: כד"א), שלהן נזקק כשהיה עובר עקב לחץ חמצן נמוך בחיים העובריים. לאחר הלידה, עם חשיפה לאוויר החדר (שבו יש כ-21% חמצן), העובר אינו זקוק לכמות גדולה כל כך של כד"א, והוא מפרקן בקצב הולך וגדל. אחד מתוצרי הפירוק הוא מולקולת ה-"הם" או HEME, אשר הופכת בסוף התהליך שתואר לעיל לבילירובין.

ב. כבד היילוד איננו מפותח דיו לשם פירוק של כמות גדולה כל כך של בילירובין.

ג. אורך חי כד"א אצל יילוד קצר בהשוואה למבוגר (כ-85 ימים לעומת כ-120 ימים).

ד. תת תפקוד של האנזים UGT האחראי על פינוי הבילירובין הישיר מן הגוף. ה. אם התינוק אינו יונק מספיק (שזו פעולה שלכשעצמה מגבירה פעילות המעי), ישנה ספיגת בילירובין מוגברת מן המעי, וממילא, רמת הבילירובין עולה בדם¹⁶. רק הנקה סדירה וכמותית היא זו אשר תניע את תוכן המעי העשיר בבילירובין קדימה עד הפרשה מן הגוף, טרם שייספג חזרה.

מבחינה רפואית לא ניתן לקבוע ערך מסוים של בילירובין בדם כ'תקין' או כ'חולני' באופן מובהק ומוחלט, ויש צורך להתחשב במספר גורמים – תינוק פג או בשל; גיל הופעת הצהבת; המגמה של הצהבת – אם היא בירידה או בעלייה; מחלות נלוות ועוד¹³.

15. **נשמת אברהם**, יורה דעה (הוצאת תשס"ז) עמ' שכט. יש לציין שהנ"ל לא ציין מקור לקביעה זו, וגם לא ציין על איזו אוכלוסייה מדובר. כפי שייכתב להלן מוצא התינוק וצבע עורו משפיע מאוד על מראה הצהבת.

16. Lauer, B. J., & Spector, N. Hyperbilirubinemia in the Newborn. *Peds in Rev* 2011;32:341-349.

צהבת ילודים חולנית (פתולוגית)

ישנם גורמים רבים העלולים לגרום לצהבת פתולוגית. הגורמים מתחלקים להרס מוגבר של כד"א, גורמים חסימתיים החוסמים את הפרשת הבילירובין, וגורמים נוספים, כגון מחלות מולדות שבהן יש חסרים אנזימתיים הגורמים לכך שלא מתבצע פינוי טבעי של הבילירובין. מחלות נוספות הגורמות לצהבת: חוסר באנזים G6PD, חוסר סבילות מולדת לסוכר חלב אם (galactosemia), דימומים תת-עוריים, תת תפקוד של בלוטת התריס, מחלות כבד, ועוד. בעבר, אחד הגורמים המסוכנים והשכיחים יחסית של צהבת לקראת סוף השבוע הראשון לחיים היה זיהומים של היילוד, שהתבטאו בין השאר בעליית רמת הבילירובין¹⁴. אך כיום זיהומים כגון אלו שהיכרנו בעבר שכיחים פחות באופן משמעותי.

כיום, הגורם הראשי לתופעה הנו ריבוי פירוק כד"א, בעיקר עקב חוסר התאמת סוג הדם בין האם לילוד, מסוג Rh (Rhesus) או ABO. דהיינו, כאשר לאב ולאם יש סוג דם שונה והעובר יורש דוקא את סוג דם של האב, ייתכן צירוף כזה – שנוגדנים בתוך נוזל הדם של האם (שעברו לעובר בעודו ברחם ונותרו אצלו לאחר הלידה), תוקפים והורסים את כדוריות הדם האדומות הזרות להם. אי התאמה בגורם Rh עלולה לסכן את חיי העובר. בעבר מתו ילודים רבים כתוצאה מאי התאמה זו. לעומת זאת, כשמדובר באי התאמה במערכת ABO, התופעה איננה רחבה במידה כזו שיכולה לסכן את חיי העובר בהרס נרחב, אך היקף התהליך מספיק כדי לגרום בעקבותיו הרס די כדוריות שיתבטא כצהבת גבוהה ומתמשכת עד שהנוגדנים שנתרו מתקופת ההריון יופרשו מגופו של התינוק.

הבחנה בין צהבת טבעית לצהבת חולנית

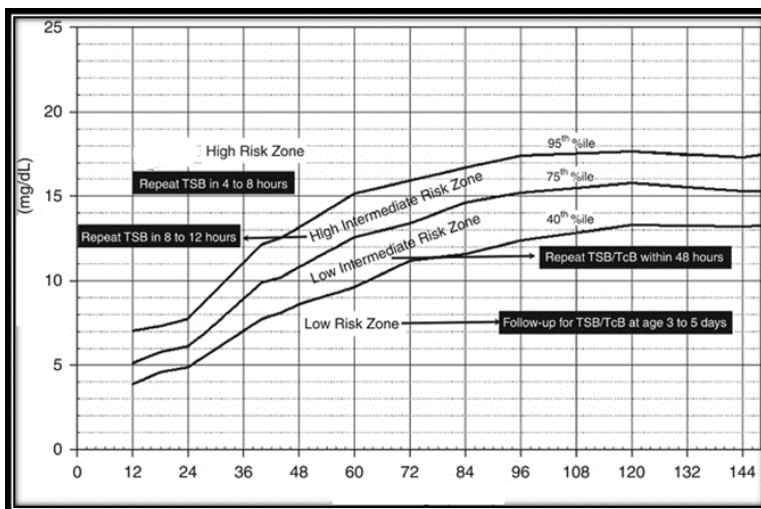
לפי תצפית על מספר גדול של תינוקות שמדגימים צהבת של היילוד ניתן בסבירות גבוהה לצייר אפיונים של צהבת שתוגדר כצהבת פיזיולוגית וכאשר חורגים מקיום התנאים הבאים יש לחשוש שאולי הצהבת איננה טבעית ומסתתרת בעיה רפואית (עייין באיור מס' 3 בעמוד הבא):

- א. התינוק נולד בשבוע 37 ומעלה.
- ב. אין עדות למחלה חריפה (עליית חום גוף וסימנים של חולי נוספים).
- ג. רמת הבילירובין לא עולה על האחוזון ה-95% בעקומות של בוטני¹⁷.
- ד. הצהבת לא החלה בעשרים וארבע השעות הראשונות לחייו.

17. Management of hyperbilirubinemia in the newborn infant 35 or more weeks of gestation. Pediatrics 2004;114:297–316.

ה. קצב עליית הבילירובין הוא פחות מ-1 מיליגרם לדציליטר לשעה. צהבת שאינה עונה לתנאים האלו מוגדרת תמיד כצהבת לא פיזיולוגית.

איור מס' 3

גישה המתייחסת באופן טהור לגובה ערך הבילירובין

לפי גישה זו, יש בעיקר להתייחס בחומרה יתרה לרמות חריגות יותר של צהבת כפי המתקבלות בבדיקות הדם ופחות לחשב תנאים סביב. בתינוקות בשלים, רמת בילירובין שעוברת את האחוזון ה-95 בעקומת בוטני צריכה להיקרא "hyperbilirubinemia", כלומר עודף בילירובין; רמת בילירובין שעוברת את 20mg/dL צריכה להיקרא: "severe hyperbilirubinemia", כלומר עודף בילירובין חמור; רמת בילירובין שעוברת את 25mg/dL צריכה להיקרא "extreme hyperbilirubinemia", כלומר עודף בילירובין קיצוני¹³.

סכנות

יש להבדיל בין הסכנה במציאות הצהבת כשלעצמה שהיא מתחילה לקבל משמעות רק כאשר הערך הוא גבוה באופן קיצוני, לבין הופעתה כסימן לבעיה רפואית חמורה אחרת, דבר המצריך בירור וטיפול אפילו בערכים נמוכים ממש. הסכנה בצהבת כשלעצמה הנה פגיעה נוירולוגית המתבטאת בדלקת מוחית חריפה (encephalopathy acute) הפיכה, ולעיתים בלתי הפיכה, כתוצאה מחדירת בילירובין בלתי ישיר את מחסום דם-מוח (brain blood

(barrier) וחדירה לרקמת המוח, תופעה המכונה קרניקטרוס (kernicterus). אמנם אצל תינוק בשל, סכנה זו קיימת רק בערכי בילירובין מעל 25mg/dL¹⁸.

טיפול

לראשונה, לפני כששים שנה דיווחה אחות כי חשיפה לאור השמש גרמה לשינוי בצבעו של עורו של התינוק¹⁹. התברר כי אור השמש משנה את המבנה הכימי של הבילירובין והופכו למסיס במים, ובכך מסייע לגוף להצליח להפריש את הבילירובין בקלות רבה יותר דרך הכליות והמעיים. בשל היות הבילירובין פיגמנט צהוב, האצת התהליך הנה אפקטיבית ביותר בתחום אורכי הגל 490-460 ננומטר בקירוב (כלומר, בתחום האור הכחול). בעקבות תגלית זו התפתח הטיפול הנקרא טיפול באור (פוטו-תרפיה) – התינוק מושכב על גבי מיטה ומעליו מאירה מנורה כחולה הקרובה מאוד לגופו, כדי לזרז את פינוי כמות הבילירובין המרובה מן הגוף. כיוון שהבילירובין מופרש דרך השתן והצואה, חשוב לשמור על תפוקת שתן וצואה טובה. אם התינוק מיושב יש להקפיד לתת לו נוזלים בעירוני תוך ורידי, מהסיבה הנ"ל. לעתים יש לשקול לתת לתינוקות יונקים תוספת תחליפי חלב כדי לעודד פעילות מעי ובכך להקטין את רמת הבילירובין בצורה מהירה יותר²⁰.

קיימת מציאות של צהבת של חלב אם, שבה רגישות לחלב האם גורמת לצהבת זמנית, בגינה יש לתת במשך יממה תחליף חלב, ובו בזמן כשהתינוק ניזון מתחליף, האם שואבת את החלב, ואח"כ התינוק חוזר לינוק כרגיל, אלא שמציאות כעין זו הינה נדירה מאוד. במיעוט לא שכיח ומקרים נדירים מאוד, התינוק לא מסוגל לפרק את חלב האם – מחלת גלקטוסמיה (galactosemia). במקרה כזה ההנקה מסוכנת ואסורה! אך במקרה שגרתי אין צורך להימנע מהנקה למרות רמות הבילירובין הגבוהות, אלא להפך לעודד תוספת הנקות.

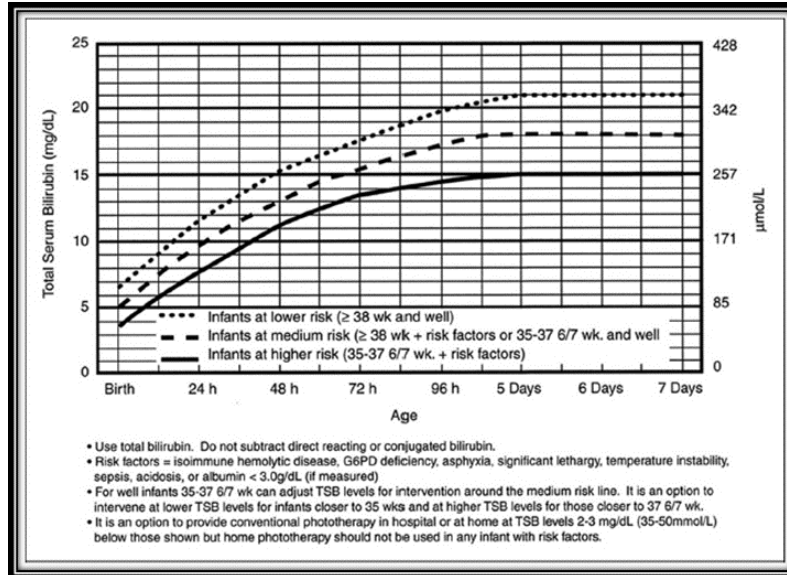
להלן גרף הנחיות ע"פ האיגוד האמריקאי לרפואת ילדים (American Academy of Pediatrics – AAP) לטיפול באור על פי רמת בילירובין, גיל התינוק ומשך תקופת ההיריון (עיין איור 4).

דרך נוספת לטפל בערך גבוה מאוד של בילירובין הינה החלפת דם. פעולה זו היא פעולה מורכבת, ובעלת סיכונים לסיבוכים שונים ואף למוות.

18. שימל, מיכאל. (ניסן תשנ"ב). גישה חדשנית לצהבת הילוד. אוזור ב-25 במאי 2014, מתוך אתר דעת: <http://www.daat.ac.il/daat/refua/yeshiva2-b.htm>.
19. Cremer R, Perryman P, Richards D. Influence of light on hyperbilirubinemia of infants. *Lancet*. 1958;271:1094-1097.
20. Lauer, B. J., & Spector, N. Hyperbilirubinemia in the Newborn. *Pediatrics in Review*. 2011;32:341-349.

שיעור הסיבוכים שדווחו בעקבות החלפת דם עומד על 12%. בשל כך, יש למצות עד למקסימום את הטיפול באור כדי להפחית את הצורך בביצוע החלפת דם.

איור מס' 4

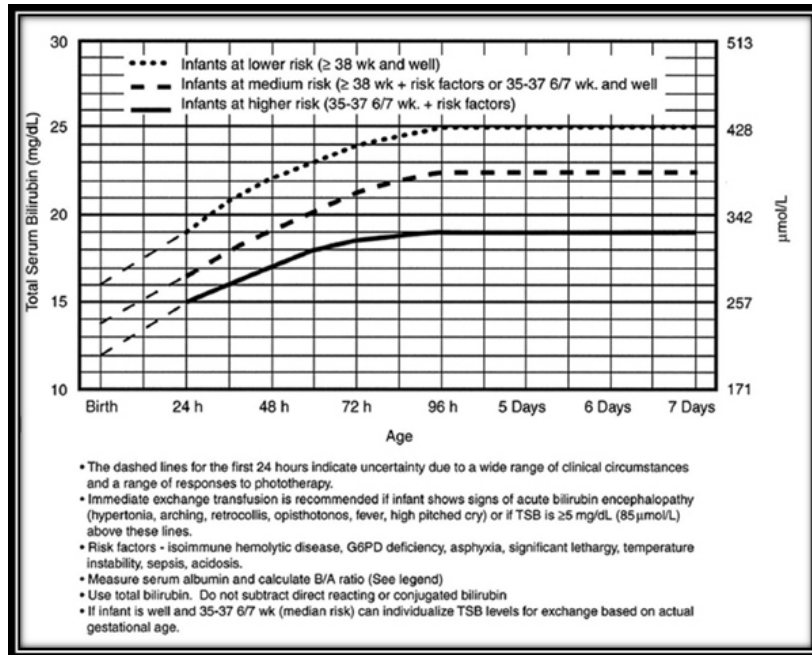
הנחיות "הועדה לעדכון המלצות למעקב וטיפול בצהבת הילוד" של האיגוד הישראלי לניאונטולוגיה קובעות כי החלפת דם תתבצע לרוב לאחר ניסיון של 3-4 שעות טיפול באור אינטנסיבי.

באיור 5 גרף המציג את רמת הבילירובין המזיקה החלפת דם.

כאשר קיימים סימנים לנזק נוירולוגי כתוצאה מבילירובין גבוה בדם מומלץ לבצע מידית עירוי חליפין (exchange transfusion). אם לא קיימים סימנים לנזק נוירולוגי, אזי אם ערך הבילירובין תחת טיפול באור במשך 4 שעות, ממשיך להיות 5% מ"ג מעל הערך לעירוי חליפין – יש לבצע החלפת דם.

אם רמת הבילירובין יורדת באופן משמעותי תחת טיפול באור אינטנסיבי, אפשר לשקול המשך טיפול אינטנסיבי באור ומעקב קפדני על ערך הבילירובין.

איור מס' 5

התוויות נגד לברית מילה

בתינוק בשל אין סכנה בצהבת פיזיולוגית אלא בערכים קיצוניים (בסביבות 25-30mg%), ולכן מבחינה רפואית אין מניעה לקיים ברית מילה כאשר יילוד בשל ללא מחלות נלוות ונמצא צהבת פיזיולוגית מתחת לערכים אלו²¹. בצהבת פתולוגית אין הסכנה מיוחסת לגוף הצהבת אלא מעצם הסיבה שגרם לו להתהוות וזו הסיבה להימנע בביצוע ברית מילה, כגון מקרים של אנמיה מהרס הכדוריות האדומות, זיהומים או הפרעות קרישה המתבטאים בשטפי דם גדולים. כאן הצהבת שמשה פשוט כסימן חיצוני לגלות לנו שמשהו לא כשורה ועתה שומה עלינו לתור אחר המחלה האמיתית הגורמת לבעיה אצלו.

21. Vinod K, Bhutani; J,Ronald J. Wong; D. Bilirubin Neurotoxicity in Preterm Infants: Risk *J Clin Neonatol Prev.* 2013;2:61-69.

חוות דעת של ארבעה מנהלי מחלקות תינוקות ופגים בישראל, הובאה אצל א' שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, ד (הוצאה תשנ"ג) עמ' 792.

על כל פנים נראה, שכאשר עומד בפנינו תינוק אשר התברר שהוא כשיר לברית מילה מכל אופני מדדי בריאות, אחר בחינת כל הצדדים הרפואיים, עתה, עלינו לבחון האם התינוק הצהוב עונה לתנאי של "ירוק" כפי שהורונו הפוסקים שמצב זה דוחה ברית מילה לכשעצמו.

אם כן, נדגיש שוב: בכל מציאות שבה עולה חשד למחלה בגופו של היילוד, לא די בכך שיש באופן גורף לדחות את הברית, אלא שלעתים נדרש להפנותו מיידית לערוך בירור מקיף באישפוז. ניתן יהיה למול לבסוף שבוע שלם לאחר החלמה מלאה ואחר הסרת כל חשש לשלומו של התינוק.

זיהוי הצבע הירוק בחז"ל

הקדמה

האזכור הראשון הנוגע לענייננו הוא בגמרא בשבת²² במעשה המפורסם של ר' נתן:

"פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא ובאת אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתי שהוא ירוק הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית אמרתי לה המתיני לו עד שיפול בו דמו והמתינה לו ומלה אותו וחיה והיו קורין שמו נתן הבבלי על שמי." לזיהוי הצבעים השונים יש חשיבות רבה בפסיקת ההלכה בתחומים רבים. כיום קיימים שמות לגוונים רבים, ואילו בימי קדם לא היו בשפה העברית שמות לגוונים רבים, אלא בעיקר: לבן, שחור, אדום וירוק (יפורט להלן). עובדה זו מקשה מאוד על יכולת זיהוי הצבע המדויק. הצבע הקרוי בזמננו ירוק הנו צבע המתקבל על ידי אור בתחום אורכי גל מקורב של 500-565 ננומטר בספקטרום הנראה, ובתחום תדירויות 530-630 טרה הרץ.

דיון

הצבע הירוק מוזכר לראשונה²³ בחומש ויקרא (יג, מט): "וְהָיָה הַנֶּגַע יִרְקָק אוֹ אֲדָמָדָם בַּבֶּגֶד אוֹ בְּעוֹר אוֹ בְּשֵׂתִי אוֹ בְּעָרְב אוֹ בְּכָל פְּלִי עוֹר נֶגַע צָרַעַת הוּא וְהָרְאָה אֶת הַפֶּהָן". ובספרא (פרשה ה) כתוב: "ירקרק – והיה הנגע ירקרק יכול לכל מראה ירוק, תלמוד לומר ירקרק, ירוק שבירוקין". מבואר מלשון הספרא שירקרק הוא ירוק חזק²⁴, אולם עדיין לא נתבאר מה מראה הצבע.

22. קלד.

23. אלא אם כן נאמר שהמילה ירק (המוזכרת לראשונה בבראשית א, ל) נגזרה מהמילה ירוק, כיוון שרוב הירקות הנם ירוקים.

24. רש"י (שם) כתב כלשון הספרא, וכן כתב רד"ק (תהילים מה, ג). אך ראב"ע (שם; שירה"ש א, 1) פירש להפך, שכפילות השורש יר"ק מבטאת חיסרון, כלומר ירוק בהיר.

בתוספתא בנגעים (פ"א מ"ה) כתוב: "הבגדים והעורות מטמאין בירקרק שבירוקין ובאדמדם שבאדומים. ואיזה הוא הירקרק שבירוקין ר' אליעזר אומר **כשעוה**". אולי ניתן להבין מן התוספתא שהצבע הירוק כולל בתוכו גם את המראה הצהוב כשעוה? נלמד מפסוק בתהילים (סח, יד): "אם תִּשְׁכַּחוּ בֵּין שְׁפָתַיִם פְּנֵי יוֹנָה נְחֻפָּה בְּכֶסֶף וְאֶבְרֹתֶיהָ בִּירְקָרֶק חֲרוֹץ". רש"י מפרש: "בירקרק חרוץ – פתר דונש בן לברט החרוץ הוא זהב ולכך נתנו המשורר אצל הכסף, וירקרק החרוץ הוא הזהב אשר יובא מארץ החוילה ומארץ כוש זהב טוב מאד מאד, לא הוא ירוק ולא הוא אדום, ולכך קראו ירקרק". גם האבן עזרא ורד"ק מפרשים שהפסוק מדבר על זהב²⁵. מדברי רש"י אפשר לדקדק שמראה הזהב לא נקרא ירוק אלא ירקרק, וכן אפשר לדייק מדברי הספרא שהובאו לעיל. גם בספר הזוהר (ח"ב קמח ע"ב) כתוב: "ודא איהו גוון זהב ירקרק"²⁶. האם הצהוב ייקרא גם ירוק בלבד? בעבודה זרה (לה ע"ב) כתוב בעניין ההבדלים בין חלב בהמה טהורה לבין חלב בהמה טמאה: "טהור – חיוור, טמא – ירוק". ברור שחלב איננו ירוק במשמעות שלנו, אלא כנראה הכוונה שהחלב הוא צהבהב עקב ריבוי השומן שבו.

גם מחולין (מז ע"ב), אנו לומדים שצהוב נקרא ירוק: "אמר רבא... ירוקה כשרה מדר' נתן... אמר רב סמא בריה דרבא: האי ריאה דמיא ככשותא, וכמוריקא, וכגון ביעתא – טרפה. אלא ירוקה דכשרה היכי דמיא? ככרתיה". הרמב"ם בפירושו המשניות בחולין (פ"ג מ"ב) כתב שהכוונה לחלמון ביצה. חלמון הביצה הוא צהוב. ידוע שביצים מ"תרנגולות חופש" נוטות לגוון הכתום. ניתן להניח שהביצים בתקופת חז"ל היו נראות כך ולא כמו הביצים התעשייתיות המשווקות כיום. אם כן לפי המקור בחולין הירוק כולל בתוכו את המראה הצהוב-כתום, ואדרבה הגמרא הניחה שעליו דיבר רבא, ורק מחמת דברים הפוכים של רב סמא בריה דרבא, נאלץ לומר שמדובר על הירוק ככרתיה.

"הירוק ככרתיה" הוזכר כבר במשנה (סוכה פ"ג מ"ו): "הירוק ככרתיה; ר' מאיר מכשיר ור' יהודה פוסל". רש"י בחולין (מז ע"ב ד"ה ירוקה) כתב שהוא כצבע עשבים. וכן כתב הרא"ש (סוכה לא ע"ב). בספר המרדכי (הל' נדה למרדכי רמז תשלה) כתב שצבע עשבים הנו צבע גרין.

בעניין זיהוי הכרתיה, כתב הרב קאפח: "סתם כרישין הוא ה"כראת" הערבי אשר בעלים שלו מלפתים הערבים את פתם, והוא החציר שבדברים

25. נמצאנו למדים שמחלוקת הפרשנים שהובאה בהערה הסמוכה לעיל – אם ירקרק הוא ירוק חזק או ירוק בהיר – איננה מחלוקת בזיהוי הצבע, אלא ברמת בהירותו בלבד, ושניהם מסכימים שצבע הירקרק כצבע הזהב.

26. וכן כתוב בזוהר במקומות רבים נוספים, ולדוגמה: ח"ב קעב ע"א; תיקוני זהר כג ע"ב; זהר חדש עא ע"א.

[צ"ל במדבר] יא, ה, ושם תרגם אונקלוס "וכרתי", והוא "allium porrum"²⁷ והנה הכרישין הוא ירק הידוע לנו במראהו הירוק, וכבר מצאנו עוגן לכך מדברי הראשונים לעיל²⁸. גוון נוסף של הירוק הנו כחול, כפי שמשמע מכמה מקורות שתכלת המוזכרת בתורה²⁹ היא חומר צבע הבא מחילזון דווקא, ואיננה שם של גוון³⁰. רש"י (שמות כה, ד) מזהה את צבע התכלת כירוק: "תכלת – צמר צבוע בדם חלזון, וצבעו ירוק"³¹.

על הזיקה בין צבע פתיל התכלת לבין הצבע הירוק של העשבים כבר כתוב בתלמוד הירושלמי בברכות (פ"א ה"ב): "תני בשם ר' מאיר: וראיתם אותה אין כתיב כאן, אלא וראיתם אותו. מגיד שכל המקיים מצות ציצית כאלו מקבל פני שכינה. מגיד שהתכלת דומה לים, והים דומה לעשבים, ועשבים דומין לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד"³². יש הסוברים שהחילזון הנו ארגמון קהה קוצים (Murex trunculus), שצמידתו הביולוגית נותנת לו מראה הדומה לים, כלומר כחול³³. למסקנה זו כבר הגיע מהר"ם מרוטנבורג (ד"פ ח"ד סי' תלא), ובעקבותיו תלמידו רבי מרדכי בן רבי הלל בספר מרדכי (הל' נדה למרדכי רמז תשלה), וזו לשונם: "בין מראה בל"א [blue] בין מראה גע"ל [yellow] בין מראה גרי"ן [green] כולן בכלל ירוק הן". וכן פסקו להלכה השו"ע והרמ"א (שו"ע יו"ד סי' קפח סע' א): "וכן מראה ירוק, אפילו כמראה השעוה או הזהב, וכל שכן הירוק ככרתי או כעשבים". הג"ה: "וכן מראה שקורין בל"א [בלשון אשכנז] בלו"א בכלל ירוק הוא".

נראה שגם גוון של חיוורון נקרא "ירוק". כתוב בירמיה (ל, ו): "שָׁאֲלוּ נָא וַיָּאָו אִם יֵלֶד זָכָר מְדוּעַ רְאִיתִי כָּל גְּבַר יָדָיו עַל חֶלְצָיו פְּיֹלְדָה וְנֶהְפְּכוּ כָּל פְּנִים לְיִרְקוֹן". רד"ק (שם) מפרש כך: "לירקון – כי ברוב החבלים ינוס הדם מהפנים והם ירוקים". נראה שרד"ק מתאר חיוורון³⁴.

27. קאפח, ר' יוסף (תשכ"ג). משנה עם פירוש רבינו משה בן מיימון, ירושלים. כלאים פ"א מ"ב, עמ' קסח.

28. אמנם התוספות בחולין (מז ע"ב) כתבו שצבע הכרתי הוא אינדי"ש בלעז, כלומר כחול מלשון אינדיג"ו (ראה מהר"ם מלובלין שם), אך דבריהם קשים להולמם, שהרי הביאו את דברי הערוך שהכרתי הוא תרגומה של המילה חציר, וידוע לכול שהחציר איננו כחול, וכן מוכח מדברי רש"י, אלא שהם השיאוהו לכוונה אחרת. ומתוך דבריהם מוכח שלא הכירו את הכרתי, ורק מכוח הסוגיות דימו שהוא כחול.

29. במדבר טו, לח.

30. טבגר, ר' אליהו (תשנ"ג). כליל תכלת. ירושלים. עמ' שיג-שיד; שנרב (לעיל הערה 24), עמ' 511.

31. וכן כתב רש"י בברכות (ט ע"ב; נו ע"ב), ובגיטין (לא ע"ב).

32. עוד בעניין זיהוי פתיל התכלת כצבע כחול, והכללת הצבע הכחול בירוק החז"לי. עין התכלת, והיה לכם לציצית' קונטרס בענייני התכלת (שנה שמינית הוצאת תשע"ד) ז-לט.

33. 'חידוש התכלת וענייני ציצית ותכלת' טבגר, שם, עמ' שיא-שלד. תחומין טז, ר' יהודה ראק, תשנ"ו, 412-432.

34. ולעומתו, אבן עזרא (תהלים סח, יד) מתאר ירקון זה כמראה הזהב.

כיוצא בזה בעבודה זרה (כ ע"ב) מובאת הברייתא הבאה: "אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים, בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלוייה בו כיון שחולה רואה אותו מזדעזע ופותח פיו וזורקה לתוך פיו, ממנה מת, ממנה מסריח, ממנה פניו מוריקות." כאן ייתכן והורקת הפנים הנה חיוורון³⁵, אך ניתן לפרשה גם כצהבת, ממנה סובלים הנוטים למות ממחלות כבד.

ברם, ניתן לדחות ראיות אלו, ולומר ש"מוריקות" לחוד ו"ירוק" לחוד ואם כן, אין ללמוד מהמקורות הנ"ל שהקדמונים יקראו בשם "ירוק" למראה של חיוורון.

אמנם ניתן לטעון שחז"ל קראו לחיוורון "ירוק". במדרש תנחומא (פרשת וישב ס"ב) מסופר בעניין מכירת יוסף: "כיון שהושלך לבור, מתוך פחד נחשים ועקרבים שבו, נשתנה זיו פניו וברח ממנו דמו ונעשו פניו ירוקות"³⁶. וכיוצא בזה במדרש רות רבה (פרשה ג ד"ה ותהם כל העיר): "לשעבר היו פניה אדומות מכח האכילה והשתיה, ועכשיו פניה ירוקות מכח רעבון"³⁷.

ובכן, נמצאנו למדים שצבע הירוק כולל בתוכו קשת רחבה של צבעים, ירוק, צהוב-כתום, כחול וחיוורון, אך לכל הפחות שניים – צהוב וירוק.

מהו סתם ירוק בחז"ל?

בירושלמי בסוכה (פ"ג ה"ו) מבואר שסתם ירוק הנו הירוק ככרתי, ורק היכן שכתוב ירקק הכוונה לצהוב, וזו לשון הירושלמי: "אי זהו ירקק שבירוקים. ר' לעזר אומר כשעוה וכשושנת קרמל סומכוס אמר ככנפי טווס. אי זהו אדמדם שבאדומים זהו זהירות עמוקה וכא הוא אמר הכין. א"ר פינחס שנייא היא תמן דכתיב ירקק." אולם מדברי התוספות בנדה (יט ע"ב ד"ה הירוק) מבואר שסוברים שסתם ירוק הנו הירוק כאתרוג. במשנה בנדה (יט ע"ב) כתוב בעניין מראה דם הנדה, שעקביא בן מהללאל מטמא מראה ירוק, ואילו חכמים מטהרים. וכתבו שם התוספות: "הירוק עקביא בן מהללאל מטמא – האי ירוק היינו כאתרוג (זהוב) ולא ירוק ככרתי דאין זה נוטה לאדמומית וסתם ירוק כן הוא כדאמר בלולב הגזול (סוכה דף לד: ושם) ירוק ככרתי, מכלל דסתם ירוק לאו הכי הוא." ראשונים רבים כתבו כמסקנת

35. וכן כתבו פרויס, שם; שטינברג, אברהם (סיון תשמ"א). ברית מילה – היבטים רפואיים הלכתיים. אסיא, כט-ל, עמ' 28.

36. כיוצא בזה ניתן ללמוד גם משו"ת מהר"י בי רב (סי' לג): "כשהגיע אלי השליח ופניו ירוקות מצד הבושה". ודאי שכוונת המחבר היא לפנים חיוורות, כפי שניתן ללמוד מהתקבולת בישעיה (כט, כב): "לָכֵן פֶּה אָמַר ה' אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אֲבֹתָם לֹא עָתָה יְבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עָתָה פָּנָיו יִחְוָרוּ". וכן אמרו בתלמוד בבבא מציעא (נח ע"ב): "תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק: כל המלביין פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים. אמר ליה: שפיר קא אמרת, דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חורא".

37. ראייה זו כתב גם פרויס, שם.

התוספות שעקביא מן מהללאל התכוון לירוק כאתרוג ולא ככרתי.³⁸ אולם המאירי בנדה (שם ע"א) חלק על דבריהם, וביאר שהגדרון של עקביא בן מהללאל היה על הירוק ככרתי ולא על הצהוב.

נמצאנו למדים שלדעת הירושלמי סתם ירוק הנו הירוק ככרתי (green), אך דעת ראשונים רבים סתם ירוק הוא הירוק כאתרוג (yellow). מאידך גיסא, מצאנו במדרש סתם ירוק במשמעות של כחול (blue). כמו כן לכאורה מצאנו בתלמוד ובמדרש סתם ירוק במשמעות של חיוורון (pallor). אם כן נראה שלא ניתן לקבוע במסמרות בדיוק למה התכוונו כאשר 'ירקון' מופיע לכן עלינו לדון כל מקרה לגופו, לפי קשר הדברים.

על אודות התינוק הירוק

המקורות

דברי רבי נתן בעניין מילת התינוק הירוק מובאים בחמישה מקומות: תוספתא בשבת (פט"ז, ה"ח), ירושלמי ביבמות (פ"ו, ה"ו), בבלי בשבת (קלד ע"א), בבלי בחולין (מו ע"ב) ומדרש שיר השירים רבה (פרשה ז, אות ג).

התוספתא בשבת (פט"ז ה"ח): "... אמר רבי נתן כשהייתי במזגת של קפוטקיא היתה שם אשה אחת שהיתה יולדת זכרים והן נמולין ומתין: מלה ראשונה ומת, שני ומת, שלישי הביאתו לפני ראיתי שהוא ירוק, נסתכלתי בו ולא מצאתי בו דם ברית. אמרו לי מה אני למולו? אמרתי להם המתינו לו עד שיכנס בו דם. המתינו לו ומלוהו וחייה, והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי." לאחר הלכות שקדמו בתוספתא בדין חזקה הובא סיפורו של רבי נתן. נשאלת השאלה: לשם מה הביאה התוספתא סיפור זה? ובכן, כאן כיוון שהתינוק היה ירוק ומחוסר דם ברית, מסוכן למול אותו. רבי נתן הניח שגם את אחיו מלו כשהיו ירוקים, ומשום כך לא הוחזקה האישה שימתו בניה כתוצאה מהמילה, אלא רק בזמן שהם ירוקים.³⁹

במסכת שבת (קלד ע"א) הובאו הדברים אגב עצות רבות שמוסר אביי בשם אמו החורגת. כל העצות נוגעות לבריאות התינוק, ורובן נוגעות לברית מילה. העצה האחרונה שהובאה הינה שלא למול את התינוק הירוק עד שייפול בו דמו ומובא סיוע מדברי רבי נתן: "אמר אביי, אמרה לי אם: האי ינוקא דסומק – דאכתי לא איבלע ביה דמא, ליתרחו ליה עד דאיבלע ביה

38. רא"ש (נדה פ"ב ה"ד); רשב"א (תוה"ב בית ז שער א; נדה יט ע"א); ריטב"א (נדה שם); חידושי הר"ן (שם); אגודה (פ"ב ה"י).

39. כך נראה שהבינו התוספות בחולין (מו ע"ב ד"ה שלישי), וכן פירש מהרש"א (שם) ובשו"ת נודע ביהודה מהדורה תניינא (יו"ד סי' קסה) וע"ע אנציקלופדיה הלמודית (כרך יג), ערך חזקה {ה} הערה 37.

דמא ולימהלוה. דירוק ואכתי לא נפל ביה דמיה – ליתרחו עד דנפל ביה דמיה, ולימהלוה...".

מדברי אב"י אנו למדים שאסור למול את התינוק הירוק, אפילו אם לא הוחזקו אחיו למות מחמת מילה. כמו כן, אנו למדים שהצורך להימנע ממילת התינוק הירוק לא היה ידוע לכול בימי אב"י, שהרי הוצרך אב"י לומר זאת בשם אמו. והרי כבר במשנה נלמד שקטן החולה אין מוהלין אותו עד שיבריא בשבת (פ"ט ה"ה) אם כן אפשר לומר שלא ייחסו את שינוי הצבע לחולי כלשהו ושינוי בצבע זו הגדרה בפני עצמה ומחמת זהירות אין מלין. כך משמע מרב הילאי גאון⁴⁰, הכותב בפירושו שהתינוק האדום לא היה חולה. זו לשון השאלה והתשובה: "וששאלתם: קטן חלוש שלא מחמת חולי והוא בצרה מוהלין אותו לאלתר או ממתין לו עד שיבריא? – כך ראינו שכל תינוק שהוא מצטער, בין מחמת חולי בין מחמת דבר אחר. אין מלין אותו עד שיבריא, ולאחר שיבריא נמי נותנין לו שבעה ימים להברותו... הילכך כל תינוק שהוא בצער או כחש בעצמו ממתנין לו עד שיבריא"⁴¹. אמנם רב הילאי הזכיר רק את התינוק האדום אך מסתבר שדבריו יש להחיל אף על הירוק שהרי אב"י הכלילם יחד על גבי הכלל של המשנה שאין מלין תינוק חולה.⁴² וכך מפורש באשכול (אלבק קג ע"ב): "...ומעשה נמי ראיתו שהוא ירוק ואמרתי לה המתניני לו וכו'... הילכך כל קטן שהוא בצער או כחש בעצמו ממתנין לו עד שיבריא." ייתכן שרב הילאי הגדיר חולשה או צער ללא חולי כמקרה של סימפטומים ללא ידיעה מה מקורם. אך מאידך, ניתן לחשוש שהירוק הנו בעצם חולה. החידוש של אב"י אם כן הוא שהעולם לא ידע שהירוק הוא מעיד על חולי זה. כך הרמב"ם (הל' מילה פ"א, ה"ז): "...קטן שנמצא בשמיני שלו ירוק ביותר אין מלין אותו עד שיפול בו דם ויחזרו מראיו כמראה הקטנים הבריאם, וכן אם היה אדום ביותר כמי שצבעו אותו אין מלין אותו עד שיבלע בו דמו ויחזרו מראיו כשאר קטנים מפני שזה חולי הוא...".

במסכת חולין הנדון הוא טרפות הריאה עקב שינוי מראה. רב אחא למד מדברי ר' נתן שריאה ירוקה או אדומה, אינה מטריפה, כיוון שצבעים

40. באנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים (כרך א, עמ' 100-101) כתב שארבעה גאונים נקראו רב הילאי. המפורסם שבהם, וככל הנראה כותב התשובה הזו, הנו רב הילאי ששימש כראש ישיבת סורא בשנים 896-904 בערך. רב הילאי הנו בנו של רב נטרונאי גאון.

41. תשובות הגאונים – שערי צדק (תשכ"ו), חלק ג שער ה סימן ג.

42. הרמב"ן ביבמות (עא ע"ב) הביא תשובה זו, וקיצר את המובאה של רבי נתן עוד יותר: "כך כתב גאון כך ראיתי כל תינוק שהוא מצטער בין מחמת חולי בין מחמת דבר אחר אין מוהלין אותו עד שיבריא ואם מחמת חולי כבר שינו אפילו חלצתו חמה נותנין לו ז' ימים להברותו, או מחמת דבר אחר כדתניא (חולין מ"ז ב') אמר ר' נתן פעם אחת וכו', הילכך כל קטן שהוא בצער או כחש בעצמו ממתנין לו עד שיבריא". גם העיטור והרשב"א קיצרו כן. ייתכן, אם כן, שמלכתחילה כך היה כתוב אף בתשובת הגאון, והמעתיקים הרחיבו את התשובה.

אלו מעידים על שינוי בר חלוף, כפי שהתינוק הירוק והתינוק האדום הבריאו בזכות עצתו של רבי נתן לדחות את ברית המילה שלהם⁴³.

ניתן להבין לפי מסקנת הגמרא שהירוק שדיברו עליו רבא ורבי נתן הוא הירוק ככרתי, ולא הירוק ככשותא וכמוריקא וכביעתא. בחולין (מז ע"ב ד"ה ירוקה) כתב רש"י שמראה התינוק היה כמין עשבים, כפי מסקנת הסוגיה שם. על פי תרגום אונקלוס והראשונים זהו החציר המוזכר בתורה יחד עם השום והבצל. הראשונים זיהו את הכרתי כירק הקרוי בלשון המשנה ובלשון ימינו כרישה, ובלשון ערבית כראת'.

הפירושים על אודות התינוק הירוק

ר' נתן הורה שלא למול את התינוק הירוק עד שיפול בו דמו. כך הורה גם אב"י, וכן פסקו להלכה הראשונים והאחרונים. בלשון חז"ל הכוונה ב"ירוק" לצבעים רבים בלשוננו, ובכללם: ירוק, צהוב, כתום, כחול ואף חיוור.

בתלמוד בחולין (מז ע"ב) נאמר שהתינוק הירוק היה כצבע הכרתי*. הכרתי על פי זיהוי החוקרים הנו ירק הקרוי כרישה בלשון המשנה (ובשמו המדעי "Allium porrum", אשר צבע עליו ירוק כהה, וצבע החלק הבצלי שלו והעלים הסמוכים אליו – נוטה ללבן).

הראשונים פירשו פירושים רבים באשר לזיהוי מחלתו של התינוק הירוק. קיים קושי גדול להבין את זיהויים, בשל העובדה שהראשונים השתמשו במושגים רפואיים אשר משמעותם אינה ידועה לרופאי זמננו. נוסף על כך, הידע הרפואי בתקופתם היה מצומצם ולעתים אף קשה מאוד להבין לפי תפיסתנו המדעית כיום. ניכר בעליל שחלק מפירושי הראשונים בסוגיה זו התפרשו על פי הידיעות הרפואיות של תקופתם. נמצאנו למדים שאיננו יודעים אם תיאורי הראשונים משקפים מסורת עתיקה מחז"ל או שמא משקפים את הידע הרפואי שהיה נפוץ באותה תקופה בסביבתם. (ראה להלן פרק י"ד על סיבות רפואיות לדחיית ברית שם פורט מחלוקת מאוד יסודית על התייחסות הכללית לרפואות אצל חז"ל).

43. **רבנו גרשום** (חולין מז ע"ב, ד"ה עד שיפול); רש"י (שם, ד"ה כשרה); **נימוקי יוסף** (שם, שם).

* **הערות עורך**: לא מדויק. צבע ירוק בדברי חז"ל כולל גם את הצהוב שלנו וגם את הירוק ככרתי וכעשבים. [ראה לעיל עמ' 78-79] בדומה מעט לצבע כחול בשפה האנגלית שכולל גם את התכלת וגם את הכחול. הצבע הירוק בתינוק הוא צבע צהוב (לא מוכר לנו כלל תינוק בצבע ירוק ככרתי וכעשבים). אלא שדברי הגמ' בחולין הם נועדו לסימן לזכירה. כשם שצבע ירוק (=צהוב) בתינוק מצביע על חולי הראוי להתרפא, כך גם צבע ירוק (כרתי) בריאה, הוא מצביע על חולי הראוי להתרפא. - הרב מרדכי הלפרין.

כדברי הראשונים, כך גם מסקנת החוקרים בני זמננו. צבע עלי הכרתי ירוק. אמנם רבים מראשוני אשכנז לא הכירו את הכרתי, ומכוח סוגיות התלמוד סברו שצבעו כחול. נראה שהתוספות (חולין שם, ד"ה הירוק) לא הכירו את הכרתי, ומכוח עיון בסוגיות סברו שצבעו כחול. אמנם רש"י (שם, ד"ה ירוקה) וראשונים אחרים הכירו את הכרתי וכתב שהתינוק היה ירוק כעשבים. לא ידוע על מחלה שבה התינוק נראה ירוק ממש כעשבים, וייתכן שרש"י התכוון שהתינוק נוטה לגוון ירקרק וחיוור. רוב האחרונים פירשו שצבעו של התינוק היה ירוק במשמעות המקובלת בימינו (green). אמנם בספר זוכר הברית כתב שהתינוק היה חיוור⁴⁴ (להשערה זו יש תימוכין בהערה בין השיטין בכתב יד של תלמוד חולין שהתגלה בגניזה הקהירית)⁴⁵. כן אולי משמע גם מדברי הרמב"ם במשנה תורה (ראה להלן).

שיטה יחידאית בראשונים הינה פירושו של רבנו גרשום הגוזר, אשר כתב שהתינוק היה ירוק כמוריקא, כלומר צהוב ככרכום.⁴⁶ הרב וולדנברג

44. רבי אשר אנשיל גרינואלד (**זוכר הברית**, פרק י סימן כז) הסביר: "בזמננו לא שמענו ולא ראינו תינוק בגוונים אלו". לאחר מכן הוא לומד מדברי התניא רבתי (סי' צב) שהכוונה לחיוורון, ומסיים: "ומרגלא בפומי דאינשי לומר על אדם שהוא עני בדם, שהוא ירוק כעשב".

45. **זוכר הברית** (עמ' 78): "והנה בזמננו לא שמענו ולא ראינו תינוק בגוונים אלו".
46. רבנו גרשום כתב: "...והיכא נמי דירוק טפי לא למהליה מ"ט [מאי טעמא?], משום דלא נגמר עדיין כל צרכו ולא נכנס בו עדיין הדם ומתוך כך הוא חלש ואין בו כח לסבול צער המילה והוא סכנה, לפיכך לא למהליה. דאמר אביי וכו' וכי הא דר"נ. תניא אמר ר' נתן וכו' שלישי הביאתו לפני והיה מראה כל גופו ירוק, הצצתי בו ולא ראיתי בו דם וכו'. מראה ירוק כגון מוריקא. **זיכרון ברית לראשונים**, עמ' 56.

רבנו גרשום הסתמך על דברי התלמוד במסכת שבת, ואסר על פיו למול את התינוק הירוק מאוד. הוא הוסיף מדעתו שהתינוק היה ירוק כמוריקא, כלומר **צהוב ככרכום**. הלאה הוא כותב: "ראינו במקום אחר שחכמים הקלו לגבי מילה מפני פיקוח נפש כגון קטן חולה, או שמתו מחמת מילה, דוחים מילתו. וכן קטן שהוא אדום או ירוק מאוד – דוחים את מילתו מפני פיקוח נפש". שם, עמ' 55.

נמצאנו למדים שקטן חולה לחוד וקטן אדום או ירוק מאוד לחוד. כאמור לעיל, תינוק עם צהבת פיזיולוגית איננו מוגדר חולה. אך במקום אחר בחיבורו של רבנו גרשום יתבאר שזיהוי הירוק כצהבת פיזיולוגית איננו מוכרח כלל, שהרי הלאה הוא כותב: "פעם אחת בא לידו קטן למול, והיה כל גופו ירוק טפי, והיה משעה שנולד, ובשרו היה חם כ"כ יום אחד, והיה ביום השמיני כשהביאו הנער לבית הכנסת למול, וראה שנתוסף המראה, והיה ירא למהלו ורצה לדחות המילה, ואחר רגעים אחדים התיעץ וציוה לקרות לרבנו מנחם שיראה גם הוא את המראה הזה והוא יגיד מה לעשות, וכאשר ראה ר' מנחם את מראה הנער היה מסופק בו, והיה חושש לדברי ר"ג הבבלי. ולבסוף אמר ראוי היא שתדחה המילה, אלא מאחר שכבר בא הנער לבית הכנסת וכבר התחלנו במצוה ואנו חייבים לגומרה ועוד אמרו אין מעבירין על המצוה ועל תוספת המראה אין לחוש כי היה חולה יום א' ומה שאמר שמואל נותנים לו שבעה ימים להברותו היכא דנפל עליה חולי אישתא שקורין מלוי"י ג' ימים רצופים אבל יום א' זהו אשפיני"ר לא אמר שמואל לדחות, ואע"ג שהוא סכנה קצת מצוה לנו מצות מילה בזמנה, וכן צוהו ויחי הנער." (**זיכרון ברית לראשונים**, עמ' 141)

וכבר העירו על מעשה זה הפני לוי התמיהה במעשה זה (פני לוי. פיעטרקוב. עמ' 70; שפירא, ר' חיים אלעזר (תשכ"ה). וכן באות חיים ושלום: "והוא כמעט כולו מוקשה... תצילנה און כל שומע ורואה אלו הדברים... כל הלשון מוטעה כנראה, ותלמיד טועה אולי כתבו... אך הכותב לא הבין כראוי השמעתתא הנ"ל ושמע וטעה כנראה מלשונו שם בספר

התבסס על פירושו של רבנו גרשום, וקבע אף הוא שהתינוק היה צהוב. אמנם שיטה זו מוקשית מאוד, כיוון שבתלמוד נכתב בפירוש שהתינוק היה ירוק ככרתי ולא כמוריקא.

מכל מקום, רש"י ועוד ראשונים כתבו שהתינוק סבל ממחסור בדם, או מחמת שהדם טרם נוצר בגופו, או מחמת שטרם התפשט באיבריו⁴⁷. המאירי מסביר בדומה את הסיבה לשינוי הצבע: "...וכן אם נראה ירוק ביותר, אין בו דם עדיין כל כך מבושל ויסתכן אף ביציאה מעט ממנו לפיכך מאחרין אותו עד שיפול בו דמו." ריבב"ן בשבת (שם) כתב: "וראיתי שהוא ירוק ולא היה בו כי אם רביעית, ואם ממעט ממנו מת מיד. פירוש אחר, דמו היה בלבו ולא נתפשט באיברים." שני הפירושים שמתוארים הם מחסור בדם, אלא שלפי הפירוש הראשון מדובר במחסור דם בכל הגוף, ואילו לפי הפירוש השני, הדם קיים בגוף אך עדיין לא הגיע לאיברים.

לדעת מחבר הספר תניא רבתי, התינוק היה כחוש וחלש⁴⁸. כך משמע גם מתשובת רב הילאי גאון⁴⁹. ניתן לומר, שגם כחישות וחולשה אלה נבעו

הנו' כמה פעמים... וגם המו"ל לאו מר בריה דרב אשי הוא דחתום על הספר שהוא בודאי ובכירור מראשונים הנ"ל (אות חיים ושלום מהדורא שלישיית רטו). מכל מקום, ברור שעל פי הידע הרפואי הידוע לנו כיום, תמוהה לעינינו הכרעתו של ר' גרשום בכך שמל את אותו התינוק. צהבת גבוהה בשעת הלידה, כל שכן כשהיא מלווה בחום גבוה, מצביעה בוודאות על מחלה מסוכנת, ומחייבת דחיית ברית המילה, במיוחד אם הצהבת ממשיכה להתחזק עוד ביום השמיני.

47. רש"י כתב שצבעו כעשבים וכך תיאורו: התינוק היה ירוק כעשבים, עדיין לא נוצר בו דם, ומשום כך הוא חלש ועלול למות, ואף אם ימולו אותו – לא יצא מהתינוק דם. וכן כתבו הרשב"א והר"ן שצבעו ירוק כפי משמעות הצבע בימינו.

ראשונים אחדים העתיקו את דברי רש"י, וכיניהם מחזור ויטרי (סי' תק), האור זרוע (ח"ב סי' ק) והר"ן בשבת (נג ע"ב בדפי הרי"ף). האור זרוע ור"ח בן עטר חלוקים ביניהם בהבנת דברי רש"י, ומכל מקום מדברי שניהם יתבאר שהבינו דברי רש"י כפשטם, כלומר שאם היו מלים את התינוק לא הייתה יוצאת טיפת דם, מחמת המחסור בדם.

האור זרוע (ח"ב סי' ק) כתב: "והאי דקאמר ר' נתן הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית, לא תימא הא אם יש בו כדי טיפת דם ברית היה מל אותו אף על פי שהיה ירוק, אלא כל ירוק לא מהלינן ליה אף על גב דאית ביה כדי טיפת דם ברית, אלא כדפירש"י דה"ק [דהכי קאמר] תרתי לגריעותא חדא דאי מהיל ליה לא נפק מניה דמא והטפת דם ברית מצוה כדכתיב גם את בדם ברייתך ועוד דמסוכן מחמת חולשא שלא נוצר בו דם עדיין."

לעומתו, ר"ח בן עטר שבת קלד ע"א כתב בדעת רש"י: "...דטעמא דנקט רבי נתן ולא היה בו דם ברית, לתת שיעור דלא מהלינן ליה מחמת ירקון, עד דלא יהיה ביה טיפת דם ברית, דאי הוה ביה שיעור דם ברית מהלינן ליה. ותרתי לגריעותא דקאמר רש"י, הא בהא תליא. אי הוה ביה שיעור דם ברית הוי תרתי לטיבותא, חדא הטפת דם ברית דמצוה, וחדא דאית ביה דמא דלאו מסוכן הוא כיון דאית ביה דם באבר זה, גם בכל אבר ואבר ובר קיימא הוא שפיר."

48. התניא רבתי מיוחס לרבי יחיאל ב"ר יקותיאל הרופא, שכתב: "ואי אשתכח כחישותא בגופיה אי נמי דסומק דאכתי לא איבלע ביה דמיה דחינן ליה עד דמיברי אי נמי עד דנפיל ביה דמיה, כדתניא אמר ר' נתן... אף רבי צדקיה ב"ר אברהם הרופא העתיק בספרו שיבולי הלקט (הל' מילה סי' א) את דברי התניא רבתי.

49. רב הילאי גאון המופיע בתשובות הגאונים שערי צדק (ח"ג שער ה סימן ג) וכן ניתן ללמוד מאחרים שקדמו לו כגון: רבי יצחק ב"ר אבא מרי בספרו העיטור (שער ג הל' מילה דף נב

ממחסור בדם. כך הבין בספר זוכר הברית. מהרמב"ם לא ניתן להכריע בודאות כיצד הזיהוי של "ירוק"⁵⁰.

לפני שלוש מאות שנה החלה סוגיית התינוק הירוק להעסיק רבות את פוסקי ההלכה, אשר הרבו לדון בזיהוי צבע התינוק הירוק. רובם פירשו שהצבע הירוק הוא הירוק המקובל בימינו, אך מכל מקום כתבו שיש לאסור למול תינוק עם צהבת, וכמה טעמים נאמרו בדבר. היו שכתבו שיש לאסור כיוון שבדיני טרפות הריאה, מראה צהוב חמור יותר ממראה ירוק, וממילא יש להסיק כן אף בדיני מילה. חלקם כתבו שכך יוצא מדברי התלמוד בחולין בפירוש, אך היקש זה אינו כתוב, ואין הכרח לו. יש שכתבו שאמנם חז"ל לא אסרו למול תינוק עם צהבת, אך כיוון שידוע היה על פי הרופאים בתקופתם שמחלה זו מסוכנת – אין למול, כי פיקוח נפש דוחה את כל המצוות. אמנם יש מן הפוסקים שהקלו למעשה למול תינוק עם צהבת, היו שהקלו בתנאי שהתינוק נולד צהוב, ולא במקרה שהצהבת התפתחה לאחר הלידה. (תנאי זה מנוגד לחלוטין לידע הרפואי בזמננו.)

דעת האחרונים בזיהוי צבע המהווה סכנה

בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רסג סעיף א) דברי רבי נתן מובאים כלשון הרמב"ם שאסור למול את התינוק הירוק. ככל הנראה הראשון מהאחרונים שהתייחס לשאלת גוון התינוק הנו רבי יעקב עמדין: "קטן שהוא ירוק (כל מין ירוק, בין כעין הזהב או ככרתי או כמראה הכחול ודוק)⁵¹ סימן שלא נפל בו דמו, ואין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויחזור מראהו למראה שאר הקטנים"⁵². דבריו הובאו להלכה אצל אחרונים רבים, וביניהם: "פתחי תשובה"⁵³, "לבושי שרד"⁵⁴, "חותם קדש"⁵⁵ ו"כורת הברית"⁵⁶. דבריו מתבארים לאור מה שכתב בעצמו בשו"ת שאילת יעב"ץ⁵⁷, העוסק בנדון אחר. נמצאנו

טור ג); רבי יצחק ב"ר אברהם בספרו **האשכול** (הל' מילה דף קג עמ' ב); רמב"ן (יבמות עא ע"ב); רשב"א (שם). אמנם מדברי כולם לא ברור אם התינוק הכחוש הוא תיאור לתינוק האדום או הירוק, ורק מדברי תניא רבתי מפורש שהכוונה לתינוק הירוק.
50. אולי ניתן למצוא סתירה בין דבריו בהלכות מילה פ"א, הלכה י"ז לבין פירושו למשנה בחולין (פ"ג מ"ב) ועוד על פי דברי הרמב"ם בהל' שחיטה (פ"ז, הי"ח) שפסק: "נמצאת כעין חריות של דקל אוסרין אותה מספק, שזה קרוב למראה האסור". הרי שגם ירוק בהיר כענפי הדקל – אסור מחמת הספק. לכן, על כורחנו עלינו לומר שהכרתי אף בהיר יותר מענפי הדקל. אף מבואר מדברי הרמב"ם שהמחלה המתוארת בשבת איננה צהבת מכיוון שלאחר שכתב שמראה הכרישין כשרה, הוסיף וכתב שגם צהיבות פתוכה כפני חולה, הרי זו כשרה. ענין זה מטיל ספק שצהבת זו בעלת קשר לדברי הגמרא.

51. הסוגריים הנם במקור.

52. **מגדל עוז**, נחל החמישי סע' א.

53. **פתחי תשובה**, סי' רסג ס"ק א.

54. **לבושי שרד** יורה דעה, סימן רסג.

55. **חותם קדש**, עמ' כז.

56. סימן רסג סק"א.

57. חלק ב, סימן כא.

למדים, שלדעתו הכשותא הינה קרובה לצבע כחול, והכרתי לירוק ומוריקא וחלמון ביצה לצהוב חזק וצהוב חלש ועל כן נראה שהחמיר שלא למול גם מראה צהוב וכחול. אחרונים רבים הבינו כך: בשו"ת "בית יצחק"⁵⁸ כתב שמראה געה"ל הנו חולי, ולא עליו דיבר ר' נתן, וכיוון שהגמרא קבעה שמראה צהוב הוא טרפה, הרי דינו חמור יותר מירוק⁵⁹. וכן כתבו בשו"ת "נפש חיה"⁶⁰ ובספר "כורת הברית"⁶¹. אמנם לא קיים איסור גורף על הגוונים הנוספים של הצבע הירוק בקל וחומר מאיסור המילה של הירוק ככרתי לכל הדעות. הנה ה"פני לוי" כותב: "וכיוון דדבר זה חידוש, ולא שמעינן זאת לא מאביי ולא מר"נ, הוי להו להפוסקים הראשונים ז"ל לבאר דבר זה בפירוש"⁶².

ב"חכמת אדם" כתב: "קטן שהוא ירוק ביותר... והוא כולל גרין געל בלשון אשכנז וכן מוכח בחולין (דף מ"ז ב) דאמרינן ירוק כשר מדר' נתן ופריך אלא ירוק דכשרה וכו' זהו סימן שלא נפל בו דמו"⁶³. כך כתב גם הרב וואכמאן, הידוע בכינויו "המוהל מווראשא": "קטן שהוא ירוק כעשב או כחלמון, סימן שלא נפל בו דמו ואין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויחזור מראהו כמראה שאר הקטנים"⁶⁴. שני ספרים הנ"ל הוסיפו גם הם על גבי הגרי"ן את הגע"ל, אך השמיטו את מראה הבלוי"א. ניתן לשער שהם סברו כהיעב"ץ שהצהוב נלמד בקל וחומר מהירוק, ואת השמטת המראה הכחול יש לתלות בכך שידעו שמראה הכשות איננו כחול. קל וחומר זה כתב בפירוש בשו"ת "מנחת יצחק": "והנה ירוק געהל, בודאי עוד גרוע מירוק גרין, דאולי בגרין כשר בריאה מדר"נ, ומ"מ אין למול התינוק כמבואר בש"ס, וירוק געהל, אף בריאה טריפה, משום דהוי לקותא"⁶⁵. וכן כתבו בספר "אות חיים ושלום"⁶⁶ ובשו"ת "משנה הלכות"⁶⁷.

רבי יהודה אסאד סבר גם כן שאין למול תינוק ירוק או צהוב⁶⁸. אך סייג את פסיקתו בסוף תשובתו: "ומ"מ [ומכל מקום] מה טוב לשאול את פי הרופא בכיוצא בזה וסומכים עליו בכל דברים למול ושלא למול". כך כתב בספר "פני לוי", אשר חלק על היעב"ץ והבאים אחריו וכתב: "...והנה בעיקר הדין, במה

58. יורה דעה, סימן צא.

59. ומשום כך הצריך להמתין שבעה ימים מיום הבראתו.

60. יורה דעה סימן עד.

61. סימן רסג סק"א.

62. עמ' 69.

63. כלל קמט סעיף ד.

64. עמ' 22.

65. כרך ג, סימן קמה.

66. **אות חיים ושלום** (מהדורה שלישית) עמ' רמד.

67. שו"ת **משנה הלכות** כרך יג, סימן קעט.

68. שו"ת **יהודה יעלה** יורה דעה, סימן רמ.

שנוהגין שלא למול תינוקות געה"ל, שנובע מדברי היעב"ץ, המובא בחידושי דינים ללבושי שרד, אני נבוך הרבה מאין הוציא דין זה... והלא שם לא איירי בירוק געה"ל [אלא] רק בירוק גרי"ץ ככרתי, כמבואר בחולין ד' מ"ז ע"ב... הרי מפורש דר' נתן איירי בירוק ככרתי שהוא גרי"ץ ולא געה"ל, דאל"כ הוי [געה"ל] כשר בריאה, דהדרא בריא. וכיוון שאין ראייה מדר' נתן מהיכי תיתי שלא למול בירוק געה"ל⁶⁹. כדבריו כתב גם בספר משמרת שלום שאסור למול רק במראה גרי"ץ ולא געה"ל, וזה לשונו: "נראה ג"כ לכאורה דאם נשתנה למראה געל מותר למולו, דלא אשכחן בגמ' החשש רק משום דלא נפל בו דמא או לא אבלע בו דמא, ולמה לנו לחוש לשינוי מראה אחרת"⁷⁰. וכן כתב בשו"ת "טעם ודעת": "קמ"ל ר' נתן דירוק גרי"ץ הוי אז בימיהם חשש סכנה"⁷¹. אמנם למעשה שלושתם אסרו למול את התינוק, מסיבות שונות. בספר פני לוי כתב: "... ומעתה, אחרי שאין לנו יסוד לאסור המילה בתינוק שיש לו מראה געה"ל, אף שאין להקל נגד הריעב"ץ והלבושי שרד והחכמת אדם, אבל על כל פנים היכא שיש עוד צד להקל, בוודאי נוכל למולו, ומעתה היכא שאין המראה מתולדה, ורק שנעשה אח"כ ירוק געה"ל, שכבר כתבנו לעיל לצדד בזה⁷², נוכל להקל למולו בלא פיקפוק"⁷³. נמצאנו למדים שחשש למעשה לדברי היעב"ץ וסיעתו, ומשום כך הקל למול תינוק געה"ל, רק בהצטרף סברה נוספת להחמיר.

גם בספר "משמרת שלום" חשש לפיקוח נפש, ומשום כך החמיר למעשה וקבע: "...וכן בענין מראה געל ושאר מראות, הגם שכתבנו דמלשון הגמ' משמע דאין חשש אלא בירוק ואדום, מצאתי שהגאון יעב"ץ ובספר יהודה יעלה סוברים כל מין ירוק... ודאי דלהם שומעין במקום פיקוח נפש"⁷⁴. בשו"ת "טוב טעם ודעת" החמיר על פי הידע הרפואי שהיה ידוע בזמנו: "להחמיר בפיקוח נפש אנו רשאים ומחויבים בזמננו, ובזמננו ודאי שינוי געל הוי חשש סכנה"⁷⁵.

69. פני לוי, עמ' 70.

70. משמרת שלום לר' שלום בן ברוך, עמ' 58.

71. שו"ת טוב טעם ודעת לר' שלמה קלוגר, כרך י', סימן רכב.

72. לעיל שם (עמ' 69) כתב: "דיש לומר דזהווא [דזה הוא] כוונת אביי דקאמר ירוק ואכתי לא נפל ביה דמיה, והיינו שנולד כך ואכתי לא איבלע ביה דמא מעולם, דאילו כשנעשה ירוק אח"כ הרי כבר נפל בו דמו בעת הלידה". בהמשך דבריו הביא שמדברי הרמב"ם לא משמע כן.

73. פני לוי, עמ' 70.

74. משמרת שלום, שם.

75. שו"ת טוב טעם ודעת, שם.

המקור היחיד שאפשר ללמוד ממנו שהיו שנהגו למול תינוק עם צהבת, לכתחילה וללא סייג, הנו עדותו של רבי שמואל בירנבוים, חתנו של רבי עקיבא איגר⁷⁶, אמנם הרב בירנבוים עצמו התנגד למנהג זה⁷⁷.

רופאים מדורות קודמים שחוו דעתם לגבי צבע תינוק וסכנה

אף רופאים בדורות האחרונים עסקו בשאלת זיהוי התינוק הירוק. פירושו של פרויס⁷⁸ ל"תינוק הירוק" הובא אגב עיסוקו במהות מחלת הירקון המוזכרת במקרא⁷⁹ ובחז"ל⁸⁰. לאחר אריכות דברים על אודות הטווח של פירוש ה'ירוק' במקורות שמשמעותו כוללת ירוק, כחול, צהוב וחיורון, הוא כותב למסקנה: "לא יכול להיות ספק ש'ירק' הוא החיורון של העור בעקבות חוסר דם". בעקבות כך הוא מסיק גם בעניין מחלת הירקון: "ירקון הוא אפוא חיורון הפנים, ושם המחלה הוא אנמיה"⁸¹. כמוהו מדענים וחוקרים נוספים בני זמנו פירשו שהתינוק שראה ר' נתן⁸² היה חיור ונאמי, כך הביאו גם בוקאטאמן⁸³ וכהן⁸⁴. הם אף הציעו מגוון אפשרויות לאבחנת מחלתו של התינוק הירוק. יש שכתבו שהתינוק היה חולה במחלת אנמיה תורשתית, ולא פירט מהי. יש שכתבו שהתינוק הירוק היה חולה המופיליה, שאיבד דם רב בשעת הלידה ויש שכתבו שהתינוק חלה באנמיה המוליטית

76. **באגרות סופרים** לר' שלמה סופר עמ' 56 וז"ל: "...ובדבר מראה ירוק. בפונא מקילין אם המראה אינו כהה, דשכיח מראה העלל-געלב [צהבת קלה] בילדים בני עשירי עם הצחים, ויש אשר נגעה המילדת במרה בהוצאת הילד וקלט המראה בפני הילד (תיאור זה קשה להבין מבחינה רפואית). אכן בירוק כהה [צהבת חמורה] יש להחמיר. וכדידי הוי עובדא בזלאטיפאלי ולא רצייתי למול, אך מוהל זקן מ"ץ [מורה צדק] דשם ואחותו מרעיו אמרו כי בעירם לא יחושו ע"ז [על זה] כי אין זה ירוק דר"נ בש"ס."

77. כך מבואר בהמשך דבריו: "ומלו הילד, ולא היה ביכולת המוהלים להשקיט שפך הדם כל היום בכל תחבולותם, ה' יכפר בעדם ובעד כ"י [כל ישראל]". תליית איבוד הדם בצהבת של התינוק, במקרה זה, לכאורה איננה מוצדקת אם לתינוק היתה צהבת פיזיולוגית בלבד וייתכן ולא היה זה אלא צירוף מקרים.

78. לפני כ-100 שנה לר"ר יצחק (יוליוס) פרויס מאוניברסיטת ברלין בקשו להעניק תואר 'פרופסור', אך סירב להשתמש בתואר זה, בנימוק שחולים עניים יתביישו לקבל טיפול מרופא שהינו פרופסור. יש לציין שפרוים לא נהג ליטול שכר ממטופלים עניים. הוא הוציא לאור בברלין בגרמנית ספר על הרפואה במקרא ובתלמוד. בספרו פורץ הדרך ניסה פרויס להקיף את ענייני הרפואה המוזכרים בתנ"ך, בתלמוד ובשאר ספרות חז"ל, ולבארם על פי הידע הרפואי של התקופה שבה נכתבו הדברים, וכן לאור הרפואה המודרנית. חידושו של פרויס הוא שבניגוד לחיבורים דומים אחרים, שביארו את דברי חז"ל רק לאור הרפואה של ימי הביניים, הוא הביא גם נתונים מדעיים עדכניים. (יש לציין שזכינו לתרגום חדש ומעודכן לעברית על ידי אורי וירצבורגר בהוצאת מגנס, ירושלים תשע"ג. תרגום לאנגלית מאת פרופ' פרד רוזנר, יצא לאור בארה"ב כבר בשנת 1978).

79. דברים כח, כב; מלכים א ח, לז; ירמיה ל, ו; עמוס ד, ט; חגי ב, יז; דברי הימים ב, ו, כח.

80. משנה תענית ג, ה; ברכות כה ע"א, ועוד.

81. שם, עמ' 246.

82. שבת קלד.

83. **ברית יצחק בן אברהם**, עמ' 81.

84. **אות ברית**. עמ' 86-87.

של היילוד, שהתבטאה בצהבת. ויש מי שכתבו שחז"ל כלל לא התכוונו למחלה מסויימת, אלא כוונתם לסימפטום בלבד של מחסור בדם, ובכל מקרה של מחסור בדם אין למול. הצד השווה הוא שכולם הסבירו שהתינוק היה אנמי, על פי לשונו של ר' נתן: "ולא היה בו דם ברית". אלא השאלה האם בנוסף על חיזורו היה גם צהוב.

הגישה המקובלת אצל פוסקי ההלכה ואצל המוהלים

הרמב"ם (הל' מילה פ"א, הי"ז) כתב: "קטן שנמצא בשמיני שלו ירוק ביותר אין מלין אותו עד שיפול בו דם ויחזרו מראיו כמראה הקטנים הבריאים". הרי שרק בירוק ביותר מייחס הרמב"ם צורך בדחיה של המילה. גם האור זרוע⁸⁵, הסמ"ג⁸⁶, המאירי⁸⁷, רבנו גרשום הגוזר⁸⁸ הדגישו בדבריהם "ירוק ביותר".

יש להדגיש שלפוסקי ההלכה אין מסורת ברורה באשר למה נחשב 'ירוק ביותר', וכמו שכתב הרב שטרנבוך: "והשיעור שנחשב בזה למראה צהוב לא שמענו"⁸⁹. אם כן, מסתבר שהגדרת "ירוק ביותר" ניתנת להתפרש על פי הידע הרפואי העדכני, שאינו סותר כלל את דברי הפוסקים הקדומים.

בשו"ת אבני נזר נידון באריכות אם אין מלין דווקא את הירוק ביותר או אף ירוק קצת. בסוף דבריו פסק: "למעשה נראה שהדבר תלוי במוהלים חכמים ובקיאים. אם המוהלים אומרים שכיוצא בזה מלים הרבה ילדים וחיים, וגם המילדת והמינקת אומרות שאין רואים שום חולשה בתינוק לפענ"ד יש למולו. ואף אם שגו לפי משמעות השולחן ערוך דאין למולו – שומר פתאים ה'. בפרט שהרמב"ם, שהיה בקי בחכמת הטבע, גם כן מתיר"⁹⁰. הרי שלמעשה כתב שיש ללכת אחר המומחים שאומרים שבמקרה כעין זה מלים ילדים רבים והם חיים. ואכן, במבחן המציאות הוברר הדבר שאין כל סכנה ואין כל מניעה למול תינוקות אלו. אם ניתן בכלל ללמוד מגויים אשר חביל גופייהו (כמפורסם בשם החת"ס) אף הם מלים בנוכחות צהבת ואין כל עדות בספרות רפואית על נזק שנסוב מכך. אף לשיטת רבי יהודה אסאד מצינו מקום להקל ולמול למרות צבעו החרגי, שהרי הוא הסתפק אם התינוק היה ירוק או צהוב. אף על פי שנטה לומר שהתינוק היה צהוב, כתב שיש לנהוג כפי שיאמר הרופא וכלשונו: "...סתם ירוק משמע יותר על הגעה"ל... ומ"מ [ומכל מקום] מה טוב לשאול את פי הרופא

85. ח"ב סי' ק.

86. עשין כח.

87. שבת קלד ע"א ד"ה קטן.

88. זיכרון ברית לראשונים, עמ' 56.

89. שו"ת תשובות והנהגות א, סימן תקפו.

90. שו"ת אבני נזר, חושן משפט סימן קכה.

בכיוצא בזה וסומכים עליו בכל דברים למול ושלא למול⁹¹. אך העיקרון ההלכתי שחוששים לדברי הרופאים רק כספק ועל מנת להחמיר היכא שיש מקום לחשוש משום סכנה אך לא להקל נגד דברי חז"ל בשום אופן הוא כמעט גורף (ויבואר בהמשך בפירוט בפרק י"ד). לכן כדלהלן מובן מדוע אחר כל הדיון הנ"ל, המטיל ספק בודאות זיהוי צבע הצהבת המופיע אצל תינוק אחר הלידה (האמנם צבע זה – עליו כיוונו דברי הגמרא והראשונים) למרות שהיה ניתן לצפות שעוד רבים מהפוסקים היו מצדדים עם גישתו של הפני לוי הנ"ל להקל, אין זה כך. אפילו במציאות של ספקות נוספים אין סומכים לצד קולא ומאפשרים למול בכל זאת גם במראה בלתי ודאי. פוסקי דורנו רובם ככולם אסרו למול בכל מקרה של צהבת משמעותית⁹².

אדרבא, מזהיר אותנו בעל המשנה הלכות (הדוחה את הפני לוי) לבל נזלזל בהוראות שהזהירנו בהם חז"ל וכך קובע: "... ובאמת אני מאד תמהתי שיש דוקא מתעקשים למול תינוקות שאמרו חז"ל שסכנה למולם והרי קיי"ל בס"ס דפק"נ מחללין את השבת ואפילו על אחד מיני אלף ועשרת אלפים ח"ו והיאך ובמה נתעקש להכניס ח"ו תינוק ישראל בס"ס של סכנה שאסרו והרי אפילו עצם המילה אמרה תורה כי עליך הורגנו הגם שידענו שאין ח"ו סכנה אפילו באלפים כידוע מקושיית מרן החת"ס ז"ל מ"מ כבר אמרתי דעצם המילה וחבלה בתינוק קטן הוא נקרא הורגנו דמה לי קטלה כולה ומה לי קטלה פלגא וכ"ש להתיר ולהתעקש דוקא למול בזמן שאמרו חז"ל שזה סכנה והביאו ראיות לזה ממעשה דר"נ הבבלי (שבת קל"ד). והגע עצמך מי הוא אשר לא ירא להסיר מזוונות מפתחו כשיוצא מביתו מחמת המעשה שהי' (ב"מ סוף פ' השואל טור יו"ד סי' רצ"א) שאחד יצא ונטל המזוונות ומתו בניו וכן מי הוא אשר לא ירא לקרן אילנות מפני מעשה שהי'... התם סכנה סגיליות וכ"ש הכא שהוא סכנה טבעית וחז"ל מספרים מג' מעשיות ופסקו בש"ע יו"ד סי' רס"ג קטן שהוא ירוק סימן שלא נפל בו דמו ואין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויחזור מראהו כמראה שאר הקטנים וכו' וכן איפסק הלכה למעשה והמתעקשים מתעקשים דוקא לעבור בתירוץ שאין להם שייכות ושחר כלל. בזמננו נוהגים המוהלים, על פי פוסקי ההלכה, שלא למול תינוק עם צהבת ילודים מכול וכול..."⁹³.

91. שו"ת יהודה יעלה יורה דעה, סימן רמ.

92. הרב יוסף שלום אלישיב (נשמת אברהם, מהד' תשס"ז חיו"ד עמ' שכט); הרב שמואל הלוי וואזנר (שבט הלוי ט, רו); הרב שלמה זלמן אויערבאך (מנחת שלמה תנינא סי' פ); הרב יצחק וייס (שו"ת מנחת יצחק ג, קמה); הרב אליעזר ולדנברג (ציץ אליעזר יג, פא); הרב עובדיה יוסף (ילקוט יוסף שבת, ד סימן שלא הערה מו); הרב מנשה קליין (משנה הלכות ו, קעט), ועוד רבים.

93. שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן קסו.

אמנם ממבט מקצועי קשה להשיג את דבריו בהמשך, כאשר מביא לבאר דבריו של הצפנת פענח (הלכות מילה פרק א' הלכה יז): "...וביאור דבריו נראה כך דכל שנולד והוא ירוק

בדומה לו בעל הציץ אליעזר נראה שאכן הבין שהתינוק שהזכיר ר' נתן היה צהוב שהרי הכריע: "...לדעתי כל צהבת ובכל דרגה שהיא, דוחה מילה בזמנה, ואין מקום לסמוך בזה על הרופאים אם יגידו שמדובר בצהבת שאיננה מחלה ואיננה מסוכנת... היות ובחז"ל ובפוסקים מדובר בזה בסתמא... ועוד זאת... הרי שהמאירי ור' יעקב הגוזר מבארים ומסיבים כוונת חז"ל שהירקות המופיע בוולד הוא בכלל חוסר בשלות, והמאירי קורא לזה בלשון 'שאיין בו דם עדיין כל כך מבושל'. ור' יעקב הגוזר⁹⁴, מכנה זה בלשון 'דלא נגמר עדיין כל צרכו'. אזי נראה שזהו סוג הצהבת שאיננה מחלה והמוגדרת בפי הרופאים של היום כפיזיולוגית, דהיינו שנובעת מחוסר בשלות, ודוחים בכל זאת בגלל זה את המילה"⁹⁵.

ישנם אלו שכתבו שאמנם התינוק לא היה צהוב, אך בדיני טרפות הריאה מראה צהוב חמור ממראה ירוק, ולכן כל שכן שיש לאסור למול תינוק צהוב. אף מתוך אלו הפוסקים שהבינו שהתינוק לא היה צהוב, למרות זאת כתבו שיש להחמיר בזה על פי הידע הרפואי שהיה בזמנם, שהרי מכוח ספק פיקוח נפש דוחה את כל המצוות שבתורה, ובכללן כמובן גם ברית מילה.

בר מינן מצאנו בשו"ת השיב משה (סימן מט) שכתב סדר תשובה למוהל שמל תינוק ירוק ומת ה' ימים אחר המילה, אף שהיה בשגגת לימוד ולא בשאט נפש.

ניתן למצוא כאלו שדיווחו על הקפדה יתרה על מילת תינוק עם צבע תקין עד כדי שהרד"ב מטשעבין זצ"ל אמר שבמקומו בגליציה נדיר היה שברית המילה התקיימה במועדה ביום השמיני⁹⁶.

א"כ החסרון הוא באבר הכבד שעדיין לא נגמר ביכולה לגמרי כידוע זה מחכמת הרופאים דמחמת שהכבד לא נגמרה לגמרי ואין כחה לפעול כראוי ולנקות הדמים נעשה התינוק ירוק וכה"ג שנולד כך אין זה מחלה בתינוק אלא באבר אחד שהאבר הולך ומתחזק ומתבשל מידי יום יום והו"ל כחולה אבר אחד דמיד שיתרפא מותר למול את התינוק אבל אם בא הירקות לאחר שנולד א"כ אין חסרון באבר אחד שלא נגמר אלא הוא מחלה שבאה לאחר הלידה וממילא צריך להמתין שיתרפא התינוק ואח"כ ז"י מעל"ע ככל מחלה והבן... שהרי הכבד הוא איבר של חלל הגוף ומכה של חלל ודאי חשיב כחולי כל הגוף כולו. אך ניתן אולי להסביר שכוונתו לא ל"מחלה" של הכבד אלא ריעותא של דחייה של כניסה מלאה לתפקוד. מכל מקום סוף דבריו וכוונתו הכללית ברורה כאשר מפרט בסיום: "...ומה נעמו בזה דברי רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל שסיים בהלכה זו וצריך להזהר בדברים אלו הרבה, ולכאורה למה כתב דוקא כאן להזהיר בדברים אלו הרבה, יותר מבשאר מקומות אבל נראה דכיון דהדבר תלוי בפק"נ וסכ"נ יש להזהר הרבה ולא להקל בדבר מחמת שומר מצוה וכיוצא בזה ואולי גם בזמנו היו מתחכמים שאמרו שהרי אין הילדים מתים ושפיר אין לדקדק בזה ולכן אמר וצריך ליהזר בדבר זה הרבה."

⁹⁴. כאמור לעיל ליתר דיוק דברים אלו כתב ר' גרשום הגוזר, ויוחסו בטעות לר' יעקב הגוזר.

⁹⁵. שו"ת ציץ אליעזר כרך יג, סימן פא.

⁹⁶. שו"ת החורה עמ' 331. ומעשה רב מהגה"ק מטשעבין זצוק"ל בעל הדובב מישורים, המלמד על גודל הזהירות שלא למול קטן צהוב. בעובדא דהוי באחד ממקורביו שנתעוררה אצלו שאלה של ברית בילד צהוב, ובא לשאול את פי הרב מטשעבין זצ"ל, והשיב לו שכבר אינו

פוסקי הלכה נוספים בזמננו התייחסו בפירושו לסתירה בין הרפואה וההלכה בתחום זה. לדעתם, אין להתחשב כלל בדעת הרופאים, כיוון שדבריהם מנוגדים להבנת דברי הגמרא. כך הביא בספר נשמת אברהם: "ושמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שאין לזוז ממה שקבעו חז"ל שאין מלין ילד ירוק ואין לסמוך על דעת הרפואה שאין כאן שום סכנה"⁹⁷. גם בשו"ת "מנחת יצחק" כתב: "אין להשיג על דברי הרופא בזה, שהוא כנגד דעת רבותינו ז"ל, שיש בזה חשש סכנה"⁹⁸. והוסיף עוד בתשובה אחרת⁹⁹ וזה לשונו: "הנה מה צדקו דברי הרבנים הגאונים הצדיקים שליט"א אשר גילו דעתם במודעה ואזהרה למוהלים שאף היכא שמספר הבילירובין אין מגיע למספר גבוה, ואף שהרופאים אומרים שיכולים למול אותם, אין משגיחים עליהם כנגד המבואר בדברי חז"ל".

כך פסק למעשה אף הרב שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל וכתב: "...מ"מ הואיל ולא כל הרופאים הם מומחים ובקל עלולים לטעות ולסכן ח"ו את הולד ונעובדא ידענא שלפני שבועיים אמרו שני רופאים בבני ברק למול את התינוק אף על פי שהיה עדיין ירוק במקצת ועכשיו הרופאים שבתל השומר מתפלאים מאד על זה, הילד חולה והוא בטפול. נקוה לד' ששומר מצוה לא ידע דבר רע ויחלים ויבריא במהרה]. ולכן נכון יותר לענ"ד לא למול בשום

מכריע בשאלות הלכה ויש לשאול את רבני ירושלים. והוסיף לספר מעשה שהיה בזמנו בטשעבין, שאחד מפרנסי העיר ערך שמחת ברית מילה לבנו ונאסף קהל רב מהעיר וגלילותיה, ובעת הנחת הילד על כסא של אליהו נראה היה שהמוהל בהול קצת, וכשנשאל על כך השיב בלחש ואמר שהתינוק צהוב, והוא חושש לומר זאת לאבי הבן הידוע בתקיפותו פן יעבירהו ממשרתו. השבתי לו אמר הרב זצ"ל, עמוד אתה על דעתך שאפשר למולו ואני אדאג לשאר. מיד לבשתי מלבושי העליון וצערתי אל הדלת, לתמיהתו של אבי הבן שרדף אחרי ואמר שרצונו שאהי' הסנדק, השבתי שאף שהמוהל נכון לערוך את הברית אני על משמתי אעמודה שהילד צהוב והברית סכנה לו, וב"ה שזכיתי להציל ילד יהודי משפוך דמו. ע"כ. עוד הובא בספר **וימול אברהם** מה שסיפר הר"ר יחיאל מיכל רייז שליט"א רב ומוהל בפאריז, שזכה למול הרבה ילדים על ברכי הגה"ק ר' איציקל מפשעווארסק זצוק"ל באנטווערפן, פעם אחת הסתפק בבודקו את התינוק במראה צהוב שבו, צעק עליו הר"ר איציקל זצ"ל: "...האם זה תפוח עץ שיש להסתפק אם צהוב או לא, כך מקובלני מהגה"ק משינאווא בעל דברי יחזקאל זיע"א שלא למול כל זמן שרואים מראה צהוב". וסיפר עוד שפעם אחת היה ספק בגוון מראה פני התינוק, ואמר לו הר"ר איציקל, אני לא אהיה סנדק בברית כזו שיש בה ספק. ועוד סיפר הרב הגה"ל, שמוזה כמה שנים בא לביתו בפאריז אורח מנתניה, וסיפר לו שבמושב זקנים בקרית צאנז נמצא זקן בן צ"ב שנים שטוען בתוקף שבשנה זו ודאי ילך לבית עולמו, ונימוקו עמו, כי בברית מילה שלו היה יהודי גאון וצדיק שנתכבד בסנדקאות, ובראותו שהילד שיש בו מראה צהוב סירב לשמש כסנדק, ואמר שאם יערכו לו ברית עתה יחיה ששים שנה בערך, ואם ימתינו עד שיחלוף המראה צהוב יחיה הילד תשעים ושתים שנה, וכמובן שהמתינו עם הברית, ועתה שהגיע לגיל צ"ב שנה יודע הוא בבירור שהגיע זמנו, ובאותה שנה נלב"ע, יהי זכרו ברוך.

97. יורה דעה ע"ב שכת מהדורה תשס"ז.

98. חלק ג סי' קמה.

99. חלק ח סימן פח.

פעם כשהתינוק עדיין ירוק ולא לסמוך בזה על רופאים¹⁰⁰. ברוב ימיו הרב אויערבאך היה נוהג להחמיר שלא למול תינוק עם צהבת יילודים, כאשר הצהבת עלתה על 12 mg%.

יש להדגיש כל אימת שאפשר את היחס הנכון אל המספרים אשר בהם נקטו הפוסקים. על מנת לברר סוגיא רפואית, על הרב הפוסק להתייעץ עם גורם רפואי מקצועי עליו הוא סומך. לאחר מכן נצרך להכריע לפי מיטב הבנתו לפי הנתונים אשר הוגשו לפניו. אם הידיעות שבוחר המדען או הקלינאי למסור לפוסק, הן עצמן עומדות על בסיס מעורער או מפוקפק – ברור לחלוטין שאין לייחס להכרעת הפוסק משקל מוצק יותר מאשר המקור המפוקפק. אם כך, כמו בתחומים אחרים (עייין בהערה דוגמא של צייטוט מנושא משקל וברית¹⁰¹) יש להתייחס בהסתייגות ביקורתית אל המספרים שקבעו הפוסקים. זאת משום שאם היום ממש היינו ניצבים מול אותם רופאים שכך מסרו לפוסקים הם היו מודים בפה מלא ובהודאה גמורה שאין כל קדושה או הכרעה מוחלטת בנקיטה במספרים הללו ובמידה שווה היה ניתן לשנותם במידת מה אלא שבהערכה גסה כך נראה בעיניהם.

הרב פרופ' שטינברג העיד שניהל משא ומתן ארוך עם הרב אויערבאך על המנהג שלא למול תינוק עם צהבת, על פי הממצאים הרפואיים החדשים הקובעים שאין סכנה למול תינוק עם צהבת פיזיולוגית אם הצהבת לא עלתה למעלה מ- 25 mg%. הרב אויערבאך ייעץ לו שיאסוף חוות דעת של גדולי המומחים בארץ על אודות מסקנותיו שאין מניעה למול בצהבת פיזיולוגית קלה. כך אכן עשה, וחוות דעת זו התפרסמה בספרו¹⁰². לאור עובדות אלו,

100. **מנחת שלמה** (תניינא) סימן פ. תשובה זו נכתבה בשנת תשכ"ו. למעשה, בשנותיו האחרונות הרב הקל יותר בצהבת יילודים, כפי שיתבאר להלן. בספר מילה שלמה פרק יב סי' א הערה 12 כתב: "שמעתי ממרן הגרש"ז אויערבאך (כ"ד ניסן התשנ"ד) שהיו אצלו כמה רופאים וקיבל מהם מחקר חדש... ואמר לי שאין להקשות שדעתם היא נגד הגמ' שירוק נחשב חולה "שהרי הם גילו שלא חשיב מחלה". אמנם הוא הוסיף אז שלע"ע מקבל את דבריהם באופן חלקי, והיינו שאפשר למול עד רמה של מ-13 mg% בילירובין (ולא רק ב-12 mg% מ"ג). ובהערה סמוכה הוסיף שכך גם היה דעתו של הגר"ש אלישיב זצ"ל.

101. כאשר בתחילת דרכנו תרנו אחר המקור הייחודי והבלתי מתפשר עליו התבססה ההמלצה שלא למול תינוק לפני הגעתו למשקל של 2,500 גרם הגענו לפרסום של רופא ילדים מירושלים אשר היה מקורב לציבור הרבנים. הוא פרסם במפורש מאמר בכתב עת תורני שם פרש את המלצותיו וביניהם שלפני משקל זה אין כל מקום למול. כששאלתי על מה התבססה המלצה זו הוא השיב בפשטות ובכנות: "כך נראה לי". מאז, לפני כ-45 שנה ועד עצם היום הזה ממשיכים לצטט את הערך הקדוש של משקל זה, רק מפני שפוסק רם מעלה נקט באותו מספר. הסיבה היחידה שהערך הזה יצא מפיו של אותו גדול הדור היה מפני שהוא שמע זאת מרופא 'מקורב' שלעולם לא טרח לבדוק את הנושא לעומק למצוא בסיס כלשהו לתשובה לשאלה אותו נשאל. מכאן ברור לכל בדיוק מהו הערך המוחלט להמלצה זו.

102. **ברכה לאברהם** – אסופת מאמרים, בפרק "עוד על צהבת במילה" עמ' 271-286 ערוך על ידי הרב יואל וקטן. כתב כי מנהגו של הרב אויערבאך הסתמך על קביעה של מספר רופאים יראי שמים, אשר טענו שאין למול תינוק אם רמת הבילירובין עלתה על 12 mg%, ויש לדחות את הברית בשבעה ימים אם רמת הבילירובין עלתה על 18 mg%.

הרב אויערבאך נטה לשנות את דעתו בהלכה זו, וכך כתב: "...יתכן לומר שחז"ל והשו"ע דברו רק על ירוק שלא נפל בו דמו, ששם אסור למול כל זמן שהתינוק צהוב, ולא מסוג זה שעליו מדובר כאן (שאינן לתינוק כל מחלה), וכיון שלדעת כל הרופאים אין כל סכנה למולו אפילו כשהוא צהוב ממש וכנ"ל, אפשר שמותר למול תינוק כזה גם כשהוא צהוב, ודברי הגמרא והשו"ע אמורים בתינוק חולה"¹⁰³. נמצאנו למדים שלאור דברי הרופאים, הרב אויערבאך שינה דעתו בביאור דברי חז"ל והשו"ע, ופירש שלא דיברו על כל מראה צהוב, אלא רק על צהוב המעיד על מחלה. אמנם הרב אויערבאך סייג את דבריו וכתב 'יתכן לומר' וכן 'אפשר שמותר'. הרב פרופ' שטינברג מעיד שלא הספיק לסיים את הדיון בנידון עם הרב אויערבאך, בשל פטירתו של הרב במהלך התקופה. אמנם ישנן עדויות לכך שסמוך מאוד לפטירתו של הרב, הורה להקל למול תינוק צהוב, לאחר שהתייעץ עם רופא מומחה כדלהלן. לחזק את השינוי בדעת הגרש"ז הנה הובא בנשמת אברהם מעשה שהיה בתינוק שרמת בילירובין שלו הגיעה ל-19 ביום השלישי ללידתו וביום החמישי ירדה ל-13 ופסק שמותר למולו בזמנו ללא צורך לחכות שבעה ימים. ושוב מעשה שהיה בתינוק צהוב שהמוהל סירב לערוך את הברית, ושאלו את הגרש"ז שביקש שרופא יבדוק את הילד ויחליט אם הוא בריא ואם כן אפשר למולו, וכך היה¹⁰⁴. ומוסיף פרופ' אברהם: "...דיברתי עם המוהל ואבי הבן ולדעתם הילד היה צהוב מאוד וכשדיברתי עם אותו רופא שבדק את התינוק אמר לי שלדעתו היה משער את רמת הבילירובין בדם כ-14 לפחות."

למעשה אף הרב יצחק יוסף אשר קיבל את חוות דעת הרופאים שאסף פרופ' שטינברג הסיק: "והנה צהבת ילודים פיזיולוגית בתינוק נורמלי דהיינו שנולד אחר שבוע ה-37 להריון ובמשקל 2.500 ק"ג, ואין עדות למחלה... והצהבת לא החלה בעשרים וארבע השעות הראשונות של החיים וקצב עליית הבילירובין הוא פחות מ-5 mg% ליממה, כל עוד רמת בילירובין פחותה מ-25 mg% אין כל סכנה מיידית או מאוחרת לתינוק... ולכן בכל מקרה כזה יש להתייעץ עם הרופא המטפל ולא לסמוך על מספרים שונים המקובלים בין המוהלים..."¹⁰⁵.

האם ההכרעה היא על פי מראה או על פי תוצאת בדיקת מעבדה?

הביא בעל שבט הלוי: "...עיקר הוא טביעת העין של המוהל המומחה ואם לפי מראית העין הוא צהוב הרבה חלילה להגיש למצות מילה..."¹⁰⁶,

103. נשמת אברהם יורה דעה, עמ' שכט. (הוצאת תשס"ז).

104. נשמת אברהם יורה דעה, עמ' של (מהדורה תשס"ז). מפי עדותו של בנו הגר"ב אויערבאך.

105. ילקוט יוסף, שובע שמחות – כרך ב, עמ' קכב.

106. חלק ח' סי' רט"ו.

ושוב בתשובה נוספת: "... אנו מחמירים שלא יספיקו מספרי הירקון אם למעלה מעשרה אם למטה מעשרה כל שרואים שהתינוק עדיין ירוק באמת. וידעתי שישנם גם מקלים אם הוא למטה מעשרה ורואים בחוש שהירקון פחות והולך במספר וגם מראה חוזק הירקון, ואז מוהל מומחה ירא באמת יכריע ודוקא למראה עיניו ישפוט כאשר כן נהגו רבותינו מאז ומעולם"¹⁰⁷. וכך היתה דעתו של המנחת יצחק¹⁰⁸. אך מופיע בשו"ת מאזני צדק שיש להתחשב לענין זה אף בבדיקות הדם¹⁰⁹. כמו כן כתב בנשמת אברהם¹¹⁰: "... וכתב לי מו"ר הגרי"י נויברט שליט"א: ויש מוהלים אשר קובעים את מידת הצהבת במספרים של כמות הבילירובין, ומסתמכים על ידיעתם שלהם, אבל אין לנו אלא מה שקבלנו מרבותינו גדולי ההוראה אשר נשמתם בג"ע זצ"ל, ושל גדולי ההוראה שליט"א אשר זכינו להם בדורותינו אנו, אשר קבעו הכל לפי מראה העין של המוהל או של הרופא אם צהוב התינוק במראה עיני דוחים את הברית כל עוד עינינו רואות שהוא צהוב (ואם באמת היתה מחלה מחמת האחוז הגובה של הבילירובין, יש לחכות ז' מעת לעת) ואם לאו, מלים אותו מיד, עכ"ל. מקובל היום שעושים בדיקת דם כדי לקבוע את רמת הבילירובין ולפי זה קובעים את יום המילה (דהיינו אם אפשר לעשות ביום השמיני ואם לאו מתי שיתאפשר). ולכאורה אחרי שאין מלין תינוק שהוא נראה צהוב, מה מקום לבדיקת הדם ולמה אין כאן איסור משום חובל. ואמר לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שצריכים לעשות בדיקת דם, כי אם רמת הבילירובין מגיע ל-18.0 אז נוהגים לחכות שבוע ימים אחרי שהתינוק הבריא ואין מלין מיד כשאנו צהוב, וזה אפילו אם לא הצטרכו לעשות החלפת הדם. ואמר לי הגאון שצער מועט כזה בלקיחת קצת דם מהתינוק אינו נקרא חבלה כשהמטרה היא לקיים את המצוה של הכנסתו בבריתו של אברהם אבינו בזמנה או בהקדם האפשרי אחרי יום השמיני, עכ"ד". וכך אף דברי הגר"א וייס שליט"א שנראה כדברי האומר אם המספר מסתדר ביום השמיני אז למול (למרות שהצבע חשוד לירקון) אבל אחרי זה בכלל לא לדקדק (כי לפי דבר אברהם אחרי יום השמיני זה רק "זריזין מקדימין" ולא יותר מזה). ולכן אחרי יום השמיני לחכות שיעלם לגמרי. אך הוסיף לציין שברור לו שמו"ר האדמו"ר מקלויזנבורג לא היה פוסק כך והיה מחמיר בכל גוונא של צבע חשוד. וכדברים הללו למדנו ממעשיו של מו"ר הר"ש מילר, שביום השמיני התייחס פחות לצבע ובאם מצא שהמספר היה פחות מ-12.0 הורה למול בזמנו.

107. חלק ט' סי' ר"ז.

108. חלק ג' סי' קמ"ה.

109. חלק א סימן יח.

110. חלק יורה דעה, עמ' שכח (מהדורה תשס"ז).

האם ממתנינים ז' ימים נוספים?

לאחר שברור שהצבע השתפר במידה משמעותית האם ניתן למול מיידית? הגמרא בשבת (קלז, א) מביאה מימרא בשם שמואל: "חלצתו חמה נותנין לו כל שבעה להברותו". מפרש רש"י ש"חלצתו חמה" הכוונה ש"נשלף ממנו החולי ויצא מגופו"; לפי דעתו, המקובלת על רוב הראשונים ועל כל הפוסקים¹¹¹, שלא רק שתינוק חולה אין מלים אותו עד שיבריא, ואין להפעיל שום שיקול דעת לגופו של תינוק ולגופה של מחלה האם התערבות קטנה כגון ברית המילה עלולה להזיק לו, אלא אף אחר שכבר הבריא יש להמתין עוד שבעה ימים עד שימולו אותו¹¹². כך כתב שו"ת טוב טעם ודעת¹¹³ בשם ספר יד הקטנה, והעלה שם לדינא דצריך המתנת ז' ימים מעת לעת כיון שסבר לדון את הצהבת המצויה בזמנינו כחולי של פיקוח נפש וגריעא מהמראה הירוק האמור בגמרא, בודאי דינו ככל חולי שצריך להמתין ז' ימים לאחר הבראתו וכן כתבו בנימוקי הגרי"ב¹¹⁴ ובשו"ת נפש חיה¹¹⁵. וכן נראה בשו"ת מהר"ם ב"ר ברוך¹¹⁶. ובס' משמרת שלום להגה"ק מוהר"ש מקוידניוב זצוק"ל¹¹⁷ הביא שלהלכה נראה שאם הצהבת היא בשיעור המורה על חולי שבכל גופו, אין למולו עד שיעברו ז' ימים משעה שהבריא אלא שהקל בזה באופן שהמראה מסופק ואינו צהוב ממש. דכיון שחומרת הטוב טעם ודעת הנ"ל אינה מבוארת בשולחן ערוך, במקום ספק יש לצדד להקל למולו ביום השמיני כשחל ביום חול. והוסיף, דכן ההלכה רווחת, להמתין ז' באופן שהקטן צהוב ביותר, ושכן נראה בשו"ת נודע ביהודה¹¹⁸.

אך רבי יוסף קולון מסתפק האם לגבי צהבת כלל חלה התקנה של שמואל, שהרי חולי שבכל גופו נחשב ככזה, שדוחים בגללו את המילה שבעה ימים אחרי ההבראה, רק אם היה בו צד של סכנה, אבל אם לא היה בו שום סכנה הוא איננו כלול בתקנת שמואל, למרות שהוא איננו ממוקד באבר אחד¹¹⁹. וכך סברו הפוסקים: בשו"ת מהר"י אסאד¹²⁰, בכורת הברית¹²¹, אות חיים ושלום¹²² שיש להתייעץ בכך בדעת רופא. מסתימת לשון הרמב"ם (מילה פ"א הל' יז) שכתב: "קטן שנמצא בשמיני שלו ירוק ביותר אין מלין

111. טור ושולחן ערוך יורה דעה רס"ב, ב.

112. כל הנושא יפורט להלן בפרק י"ד "מצבים רפואיים הדוחים ברית מילה".

113. מהדור"ק סי' רכב.

114. יורה דעה סי' רס"ג.

115. סי' עד.

116. חלק ב' סי' קנב.

117. בס"י ז' אות ד.

118. יורה דעה תנינא סי' קסה.

119. שו"ת מהרי"ק שורש קמו.

120. יורה דעה סוף סימן ר"מ.

121. סימן רס"ג, סעיף א'. אות הברית ס"ק א.

122. רס"ג, ס"ק ב.

אותו, עד שיפול בו דם ויחזרו מראיו כמראה הקטנים הבריאים – משמע שלאחר שחזר מראהו כשאר הקטנים מלין אותו מיד ואין צורך בהמתנת ז' ימים. כך העלו הראב"ד, האשכול¹²³ הרשב"א¹²⁴ הטורשו"ע, הב"ח¹²⁵. בעל החכמת אדם¹²⁶ כתב דה"ה לצהבת המצויה בזמנינו. וכ"כ בשו"ת שבט סופר¹²⁷ וכך דייק בלשון הרמב"ם (שם) שכתב: "קטן שנמצא בשמיני שלו ירוק ביותר וכו'", והיינו דדוקא משום שביום השמיני עצמו נמצא שהוא ירוק אין למולו, אבל אם היה ירוק קודם לכן אין בכך כדי להמנע מלמולו בזמנו כל שחזר מראהו כשאר הקטנים. וכן מבואר להדיא בשו"ת אבני נזר¹²⁸ שלאחר שהביא מספר יד הקטנה שהצריך להמתין שבעה ימים לאחר שחזר מראהו כשאר הקטנים, כתב שהואיל ולא מדובר בחולי ממש אלא שלא נפל בו דמו אין צורך בהמתנת ז' ימים. וכן כתב בס' דעת תורה למהרש"ם¹²⁹ ובספר תשו' חבלים בנעימים¹³⁰ בשם עור מגדולי האחרונים, פסקו כך להלכה. וערוך השלחן¹³¹ כתב לתמוה על אלו הגדולים שהחמירו בצהבת להמתין ז"י מעת הבראתו.

שיטה ייחודית מצינו בשו"ת בית יצחק להגר"י שמעלקיס¹³² שאחר שהביא מדברי שו"ת טוב טעם ודעת הנוכרים שכתב להחמיר גם בצהוב (געה"ל) משום חשש סכנה, כתב להכריע בין החולקים, דאם עדיין לא עבר היום השמיני וחזר למראיתו יש למולו מיד כדי שלא לבטל את מצות היום השמיני, אבל אם בלאו הכי כבר עבר היום השמיני, יש לחוש לדעת המחמירים. ומוסיף בס' אות חיים ושלום¹³³ דלענין יום השבת אף הבית יצחק מודה שיש לחוש לדעת המחמירים אפילו ביום השמיני ללידתו לכן אם היום השמיני ללידתו הוא ביום השבת, אף שחזר מראהו כמראה שאר הקטנים בו ביום אין מלין אותו בשבת, לפי שיש לחוש שדינו כחולי המצריך המתנת ז' ימים, ונמצא שהוא נימול עתה מילה שלא בזמנה שאינה דוחה את השבת.

בספר מילה שלמה¹³⁴ הביא דעתו של הגר"ש אלישיב זצ"ל שהיה מקל שעד 19 אין להגדירו כ'חולה'. ודעתו היתה שהגם שאין מלים למעלה מ-13 מכל מקום כל שלא הוגדר כחולה אין צריך המתנת ז' ימים אחר ירידת

123. הלכות מילה סי' ל"ה.

124. יבמות ר"פ הערל.

125. סימן רס"ג.

126. כלל קמ"ט סי' ד'.

127. אורח חיים סימן לא.

128. יורה דעה סי' שכ.

129. סי' לח, ס"ק כ.

130. חלק ג' יורה דעה סי' רס"א.

131. סי' רסג, ס' ב'.

132. יורה דעה חלק ב', סי' צא אות ו.

133. סי' רסג ס"ק א'.

134. עמ' תיא. ושם מיד מביא את הגר"ש אויערבאך שחלק על כך.

הצהבת. והרב עובדיה יוסף זצ"ל בשובע שמחות הפליג שאף אם עברה הצהבת את רמת העשרים וארבע אחוז ועדיין לא הגיעה לרמת העשרים וחמש אחוז, אין ממתינים שבעה ימים מעת לעת¹³⁵.

וכותב הרב וולדנברג זצ"ל¹³⁶: "...מצינו לשני פוסקים גדולים אחרונים בזמן וראשונים במעלה בפסיקה הלכתית, שהכריעו בבירור שאין צריך להמתין שבעה ימים, ודוחים בתוקף דברי המצריכים להמתין, והמה, הערוך השולחן (בסי' רס"ג סעיף ג') והמהרש"ם (בדעת תורה יו"ד סי' ל"ח) בגילוי דעת סק"ח ובקונט' דברי שלום (שבסוף ספר כורת הברית יעו"ש). ומכיון שכך בודאי נראה שניתן לסמוך להקל בזה כשמצטרף לזה חוות דעת רפואית."

אלא נראה שהדבר עדיין נתון למחלוקת שהרי הרב ואזנר זצ"ל היתה ברורה ונוקבת להמתין אחרי ערך שנחשב אצלו לגבוה וכך השיב למח"ס ברית אברהם כהן: "...ואשר שאל עו"פ בענין הוראה של ירקות הנולדים הרכים לדין מצות מילה, הנה מנהגינו דכל שעברה מספר של חמש עשרה או גם חמש עשרה עצמו מחכים ז' ימים כדין חולי כל הגוף, וכך אישר לי רופא מומחה ג"כ, פחות מזה ולמראית עין הוא צהוב הרבה נדחה הברית לכתחלה עד שיהי' נקי לגמרי מצהבת, ואמנם לפעמים מקילים אם הוא פחות מעשרה והצהבת לפי הסימנים פוחת והולך. וקבלתי מרופאים מומחים כי אם הצהבת אינו עובר כלל ע"י כל הפעולות ולפעמים נמשך כן הרבה שבועות אז לפי הבדיקות שעשו קרוב הוא שהיא צהבת חולנית ממש ויש מקום לחכות עוד ז' ימים אעפ"י שאינו מגיע למס' ט"ו, אלא שאין המוהלים רוצים לקבל זאת. בודאי צודק מעלת כבודו נ"י שעיקר הוא טביעת העין של המוהל המומחה ואם לפי מראית העין הוא צהוב הרבה חלילה להגיש למצות מילה, ודלא כהרבה מוהלים שאין עושים כן..."¹³⁷ בלשון דומה הוא משיב לפרופ' אברהם שטינברג: "...דעתי העני' בנויה על יסוד פשטות הש"ס דמראה ירוק אסור למוהלו, וכבר ידוע שהיו גדולים ובתוכם גם הגאון מהרש"ם באחד ההסכמות לאיזה ספר ראיתו בנעורי דדוקא מראה ירוק גרין אפשר למול אחרי עברו מיד לא מראה געל צהוב, וכן ידוע דאיכא דעות גם בראשונים דצריכים להמתין ז' ימים כמו חלצתו חמה, ונהי דאנחנו הולכים אחרי ההסכמה שא"צ להמתין, מכ"מ בשיעור גבוה של צהבת שעדיין לא הי' לגוף האמצעים להתגבר על זה, למינקט להחמיר עדיף..."¹³⁸ מיד אחר מענה זה אנו מוצאים שבעל שו"ת שבט הלוי חזר על דבריו ואמנם בעקבות מחייב המתנה של שבוע כאשר הבדיקה מצביעה על ערך בילירובין מ-15 ומעלה,

135. חלק ב', פרק ט"ז, סעיף ג'.

136. שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ג סי' פא.

137. שו"ת שבט הלוי חלק ח סימן רטו, וכבר קדם וקבע זאת בתשובה בחלק ג' סי' קמב וכן בחלק ה' סי' קמח, ג'.

138. שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן רו.

אך הוא אף נוח עם אלו הסוברים אחרת. הוא מבין את המקלים יותר כאשר יש סתירה בין המראה לבין הבדיקה ואף תולה ומכיר שיתכן שינוי טבעים ובמקביל מתחשב עם סמכות רפואית¹³⁹. אם כן להלכה, בשל דעות החלוקות יש לשאול מורה הוראה כיצד לנהוג בכל מקרה למעשה.

מתי יש למול תינוק אחר שהוכרע שהתינוק צהוב ויש לדחות את

בריתו?

הנה מצינו מחלוקת בין פוסקי דורנו מתי לבצע את הברית בצהבת פיזיולוגית. יש שפסקו לדחות הברית עד שהצהבת תיעלם לגמרי מכל הגוף כך פסק למשל, בשו"ת מנחת יצחק¹⁴⁰, ואחרים פסקו למול את התינוק כשנראה בעליל שהצהבת בתהליך של שקיעה, שחלפה מרוב הגוף, ובצירוף חוות דעת רפואית שאין במילה סכנה בשלב זה בשו"ת עצי לבנון¹⁴¹, ושו"ת דברי מלכיא¹⁴².

ונראה שכאשר השולחן ערוך הביא את דברי הרמב"ם (שהוזכרו לעיל) להלכה והשמיט תיבת "ביותר" וכתב רק קטן "שהוא ירוק וכו'", והטעם הוא משום שקשה להכריע מה נקרא "ביותר", ומשום חומרא דפקוח נפש יש להחמיר בכל מקרה של ספק, כן כתוב במשמרת שלום¹⁴³. בשם נימוקי רי"ב, שהשו"ע השמיט תיבת "ביותר" כדי להזהיר את המוהלים שלא יבואו לסמוך בזה על אומד דעתם לחלק בין אדום לאדום ובין ירוק לירוק, ותצמצם מזה סכנת נפשות חלילה. וכן כתב בשו"ת בית יצחק¹⁴⁴ דכיון שהשמיט

139. שו"ת שבט הלי חלק ט סימן רז: "...היות כי כב' נמנה בין תלמידי הגה"צ מהר"י גרינואלד זצ"ל גאב"ד פאפא, ולפני כמה שנים הוציא כרוז ואתו כמה רבנים לענין ירקות הילדים לפני הברית שאם הירקות עוברת ה' מעלות לא יעשו הברי"מ לע"ע, ואם עובר עשרה מעלות צריכים להמתין ז' ימים עד שיבריא, וכב' שאל בצדק היות כי דעה זו כבר נתבטלה והרופאים בפה אחד דעתם מן הנסיון דדוקא לחשוש מי"ב והלאה וגם זה לא בבחינת חולי כל הגוף, וכבר שאל אותי כ"ת ע"ז בע"פ, ואמרתי לו מן הנסיון כי קרוב שדעת הרופאים בענין לפי הנסיון ושקול דע"ת עכ"פ בחלקו נכון וכן הסכים אז הגאון האמיתי בעל מנחת יצחק זצ"ל גאב"ד ירושלים ת"ו. ואומר הפעם כי כבר כתבתי בכמה מקומות שאם רואים חכמי הדור שנשתנו הטבעים אין בזה שום סתירה אפילו לדברי רז"ל כמבואר בראשונים כמה פעמים שסמכו ע"ז בשופי, וכן בדין אם נתברר בכרוז גמור שסוג זה של ירקות הוא למעלה מכל ספק בגדר של אינו מחלה הרי דע"ת מחייב דאין חיוב לחכות אחרי הירקות ז' ימים כדין חולה כל הגוף, וכיון שכן הרי נסיון והבדיקות שנעשה מצד המומחים מאשרים שעד יד-טו מעלות אינו בגדר מחלה לחכות ז' ימים, אעפ"י שהוא בגדר ירוק שאסור עכ"פ למוהלו עכשיו עד שיעבור הירקון. אמנם בזה אנו מחמירים שלא יספיקו מספרי הירקון אם למעלה מעשרה אם למטה מעשרה כל זמן שרואים שהתינוק עדין ירוק באמת וידעתי שישנם גם מקילים אם הוא למטה מעשרה, ורואים בחוש שהירקון פוחת והולך במספר וגם במראה חוזק הירקון, ואז מוהל מומחה ירא באמת יכריע, ודוקא למראה עיניו ישפוט כאשר כן נהגו רבותינו מאז ומעולם.

140. חלק ג' סי' קמה וחלק ר' סי' צב.

141. סי' סב.

142. חלק ב' סי' קלב.

143. סי' רסג אות ג'.

144. יורה דעה חלק ב' סי' צ.

בשו"ע תיבת 'ביותר' שכתב הרמב"ם, יש להחמיר שלא למולו מספק אפילו אם אינו אדום או ירוק ביותר.

לדעת הרמב"ם שהובא לעיל: "קטן שנמצא בשמיני שלו ירוק ביותר אין מלין אותו עד שיפול בו דם ויחזרו מראיו כמראה הקטנים הבריאים"¹⁴⁵ הדגש הוא שיש לשקול ביצוע הברית רק כאשר הצבע שב לתקין לחלוטין. (אך אין כאן הנחיה להמשיך להמתין מעבר לכך). מנגד יש למצוא מקור מדברי הראב"ה שכתב: "וכל היכא שהתינוק ירוק או אדום ביותר ימתין לו עד שיראו שאין סכנה בדבר, כמעשה של רבי נתן"¹⁴⁶. הראב"ה לא הצריך שיעלם הצבע הירוק מגופו של התינוק לפני שימולו אותו, אלא הצריך רק להמתין עד שיראו שאין סכנה למולו, ולכאורה אפילו אם הוא עדיין ירוק אך לא "ביותר". וכן לכאורה משמע מדברי הירושלמי במסכת יבמות שלא הזכיר כלל שהתינוק היה ירוק אלא רק שלא היה בו דם ברית, ובכל אופן העיתוי שנקבע למול היה בלתי תלוי בהתפתחות שינוי הצבע אלא בעיקר בהמתנה סבלנית.¹⁴⁷ ממילא אולי מותר לנקוט שאם רופא מומחה בדק את התינוק וערך בירור והגיע למסקנה שאין סכנה בדבר – יש למולו אף על פי שהוא עדיין ירוק. אך בפועל רוב הפוסקים לא נקטו בגישה כזו. מדבריו של הגר"י אלישיב נלמד שאם כבר נהיה חולה צריך שיחזור למראה תינוק רגיל ורק מנקודה זו לספור את זמן ז' ימים.

השאלה ממתי יש להתחיל את ספירת 7 היממות מעת ירידת הבילירובין אל מתחת ל-18 mg% או מעת "שיהא נראה בעיני המוהל שהוא לא צהוב" הועלתה בספר רפואה מציאות והלכה, (מכון שלזינגר, ירושלים תשע"ב) לרב מרדכי הלפרין¹⁴⁸ הר"י נויבירט פסק אמנם כצד הראשון (ספירה מעת ירידת הבילירובין אל מתחת ל-18 mg%) אך דעת הגרשז"א נוטה להתחיל בספירה מרגע שהתינוק יצא מכלל "תינוק הירוק". ברור שאפילו ספיקו של הגרשז"א מחייב להחמיר בהלכות פיקוח נפש ולהמתין שבוע מהמועד המאוחר יותר.

145. ה' מילה פרק א, הלכה י"ז.

146. א, רפב.

147. בירושלמי ביבמות (פרק ו' הלכה ו') וכך לשונו: "תני אמר רבי נתן מעשה שהלכתי לקיסרין של קפוטקייא, והיתה שם אשה אחת והיתה יולדת זכרים והיו נימולים ומתים. ומלה הראשון ומת שני שלישי ומת, רביעי הביאתו לפני. נסתכלתי בו ולא ראיתי בו דם ברית, אמרתי להם הניחוהו לאחר זמן, והניחוהו ומלוהו ונמצא בן קיימא, והיו קורין אותו נתן בשמי". ע"כ. בדברי הירושלמי לא מוזכר מה היה צבע התינוק, ואולי משום שעניין זה אינו עקרוני לגוף העניין, אלא הדגש כאן הוא שאין בו דם ברית, דהיינו קיים מחסור בדם אצל התינוק. ואולי בשונה מהמעשה בבבלי שם התינוק היה ירוק, וכאן היה רק סימן למחסור בדם, ולא סיבה עצמית למניעת המילה.

148. סימן טו עמ' 168.

מספר שם הרב מרדכי הלפרין: "... בשנת תשמ"ה זכיתי לדון בדבר עם מו"ר הגאון ר' ישראל זאב גוסטמאן זצ"ל¹⁴⁹ שקבע אז חד משמעית שיש להמתין שבע יממות מרגע העלם הצהבת. וכן פסק אז, ראש ישיבת חברון הגאון הרב אברהם פרבשטיין זצ"ל. מכל הנ"ל עולה שהנושא שנוי במחלוקת ויש לפסוק כפי דעת מרא דאתרא של המשפחה.

גישה מעשית והלכתית ביחס למילה של תינוק עם צהבת

יש לשים לב: כל בדיקה מחוץ לבית החולים, קרי מרפאות, מוקדים, ומרכזי איבחון שאין להם מעבדה משוכללת איכותית, הבדיקה איננה נעשית על ידי בדיקת דם. ערכים המתקבלים שם פחות מדוייקים. אמצעים חדישים כגון בדיקת קרן אור האמור לבדוק רמת בילירובין דרך שינוי בשקיפות העור המועבר דרך רקמה, קרי פוטומטריה עם איכות מפוקפקת למדי. קשה להסתמך על תוצאות אלו הן רפואית והן על מנת לקבוע זמן מתאים לביצוע ברית מילה. בודאי שאין להשליך כל הערכה על כיוון ירידה או עליית הערך כאשר בדיקה אחת נעשתה בבית החולים (כגון לפני שיחרור הביתה ממחלקת יילודים) והשניה בשיטה החלופית הפחות אמינה או להפך. לכן, לצערנו, לטובת הערכה מדוייקת אין מנוס מלהגיע למתקן כגון מעבדה מרכזית של הקהילה או חדר מיון על מנת לקבל תוצאה אמינה שניתן לסמוך עליה.

הדעות חלוקות למעשה האם האזור המשקף את ערך הבילירובין האמין ביותר בבדיקת העין הנו הצבע של לחמית העין או אזור הקפלים כבית השחי, או שיפולי הבטן וכדו'... האם עדיף בדיקה בשמש או בצל? האם על ידי מנורה או פנס או דוקא אור יום ללא קרני שמש ישירות? תינוק שהצהבת ניכרת רק על פניו ולא בשאר גופו, יש אומרים שמתור למולו בזמנו ואינו בכלל תינוק שלא נפל בו דם האמור בגמרא כדברי ספר כורת הברית. וראיתו מדברי רש"י¹⁵⁰ שכתב: "כל בשרו אדום", הרי שדוקא אם כולו כך, אבל אם הוא אדום רק בפניו, ניתן למולו בזמנו. ויש שהחמירו שאף אם אינו ירוק אלא בפניו, אין למולו, לפי שיש להזהר הרבה בכל ספק פקוח נפש¹⁵¹.

149. יד ימינו וחבר בית דינו של הגאון בעל ה"אחיעזר" בווילנה, וראש ישיבת נצח ישראל (רמיילס) בווילנה, ניו יורק וירושלים.

150. שבת קלד ד"ה דסומק.

151. שו"ת טוב טעם ודעת (שם) למהרש"ק, וברעת תורה למהרש"ם (סי' לח אות ח). ראייתו של הטוטו"ד היא ממה שמצינו בש"ס לגבי מי שאחזו בולמוס ביום הכיפורים, שניכר הוא בכך על ידי שנשתנו פניו, הרי ששינוי הפנים מעיד על חשש סכנה. בס' דעת תורה הביא ראייה לדבריו ממש"כ רש"י (ברכות נז ע"א ד"ה תכלת) "מי שפניו ירוקים חולי הוא". וכתבו האחרונים, דגם מש"כ בס' טוטו"ד להביא רא"י ממה שמצינו בש"ס במי שאחזו בולמוס, כוונתו למה שאמרו ביומא (פד ע"א): "מי שאחזו ירוקן", ופי' רש"י "חולי, שפניו מוריקות". הרי שהחולי הירוק ניכר בפנים. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן קמה) הוסיף לציין למש"כ רש"י (ברכות כה ע"א), "ירקון, חולי ששמו גלניזה". ופי' המתרגם "געלבווכט [צהבת]", הרי שאותו ירוקן שלדעת רש"י ניכר בפנים הוא זה המכונה צהבת בזמננו.

לא מצאנו סימוכין מדעיים התומכים באף אחת מהדעות הללו. אלא בדיוק כמו מראות 'עדים' – אם מוהל ירא שמיים מעיד על עצמו שמוכח מנסינו האישי שלעולם לא טועה ואימץ שיטה כזו או אחרת, עליו נסמוך ונוכל לצמצם יותר בבדיקות (בדיוק כפי שצוטט לעיל בשו"ת שבט הלוי). אנן למשל, נולדנו עם פגם של עיוורון צבעים ולכן אף כך איננו סומכים כלל על המראה ובכל מקרה של ספק כשהסובבים אותנו מסכימים שאין ביטחון מלא שאין חשש כלשהו ל"צהבת" נסמוך רק על בדיקות מעבדה. ועוד, כפי שהזכרנו לעיל, אצל כהה עור הרבה יותר קל לטעות. לכן עלינו לחשוש בזהירות יתרה בערכים גבוהים של בילירובין ובמקרים אלו לבצע בדיקה כאשר לא ניתן בביטחון להכריע שאין כאן צהבת.

צהבת המוליטית ביום הראשון של החיים

ערב חג סוכות תשע"ח נקרתה לפנינו שאלה לגבי תינוק שנמצא לוקה בצהבת לא פיזיולוגית, משום המוליזה ביום הראשון לחייו. כאשר פנינו לנסות לפשוט את ההכרעה ההלכתית במצב כזה, התברר שסוגיא זו כבר נידונה על ידי קודמנו, אך אולי שוב יש מקום להסתייג מהמסקנה למעשה.

מחלה המוליטית של הילוד מוגדרת כהרס כדוריות דם אדומות של העובר על ידי נוגדנים העוברים מדם האם לדם העובר דרך השליה. מחלה זו היא הסיבה השכיחה לאנמיה (חוסר דם) בילודים. המחלה נגרמת לרוב עקב אי התאמה של אנטיגן D מקבוצת Rh או אי התאמה במערכת ABO בין האם לעובר. במקרים נדירים המחלה נגרמת על ידי אנטיגנים אחרים שעל פני כדוריות הדם האדומות. התהליך מתחיל במעבר מספר קטן של כדוריות אדומות מהעובר אל דם האם, שסוג דמה שונה מסוג דמו של העובר. מערכת החיסון האימהית מזהה את האנטיגנים העובריים הלא מוכרים לה כאנטיגנים זרים. כתוצאה מכך מייצרת מערכת החיסון האימהית נוגדנים כנגד האנטיגנים העובריים. הנוגדנים הללו מסוגלים להרוס את תאי הדם המסומנים על ידי האנטיגנים העובריים. **הנוגדנים האימהיים עוברים דרך השליה אל דם העובר**, ולכן הרס מסיבי של כדוריות דם אדומות יכול להמשיך גם מספר ימים לאחר הלידה. הרס כדוריות דם אדומות משחרר כמות גדולה של בילירובין למחזור הדם של הילוד, כמות העולה על כושרו של הכבד הצעיר לפרק אותו. הצטברות של בילירובין צהוב בדם הילוד יוצרת את המראה הצהוב של העור ולחמיות העיניים – כלומר את הצהבת. כמו כן, הרס כדוריות אדומות בקצב מוגבר העולה על קצב היצירה של כדוריות חדשות, יוצר את האנמיה – חוסר דם. במידה והתופעה היא חמורה, אזי תיווצר אנמיה קיצונית, היא יכולה לסכן את העובר ומחייבת

התערבות רפואית. אך אפילו במידה ולא תסכן את העובר, אם האנמיה משמעותית אנו נגדיר את היילוד כסובל מחולי שבכל גופו ואזי מצב זה ידחה ברית. אם המצב הוא קל ולא מזהים אנמיה – הצהבת תופיע מוקדם אחרי הלידה אך עלינו לברר האם מציאות כזו מוגדרת כחולי או לא?

כך מובא בספרו של הרב ד"ר מרדכי הלפרין, וז"ל¹⁵²:

"מעשה שהיה, כך היה. אליעזר בני נולד עם סוג דם אביו – A. עקב אי-התאמה בין סוג דמו לסוג דם אמו – O, התפתחה ביומו הראשון צהבת, שהגיעה מאוחר יותר לרמת בילירובין של כ- 15.5 mg%. התינוק הוכנס לטיפול באור כדי להאט את קצב עליית הבילירובין. העלייה נעצרה, הבילירובין החל לרדת לאיטו. מבחינה רפואית לא היתה הוריית נגד למילה, והיו רופאים שהשתמשו במונח: "צהבת פיזיולוגית" להגדרת המצב. הגדרה זו, למרות נתינתה בתום לב, אינה מדויקת כאן. הצהבת הפיזיולוגית היא צהבת שמתפתחת מספר ימים לאחר הלידה עקב התהליך הטבעי של פירוק כדוריות דם עוברי בכבד המתפתח לאיטו. אצל אליעזר, בנוסף למצב הפיזיולוגי הרגיל של יילוד, היתה לצהבת סיבה נוספת, פתולוגית: תמס-דם (המוליזה) כתוצאה מפגיעת נוגדני האם בכדוריות דם העובר. הנזק לא היה חמור, ב"ה. ידוע שאי התאמה בסוגי הדם ABO איננה גורמת, בדרך כלל, לנזק חמור. בניגוד לאי התאמה בגורם Rh (שזוהי התכונה המפורסמת של סוג דם פלוס+ או מינוס-) הגורמת לנזקים חמורים עד כדי פגיעה שכיחה בחיי העובר והיילוד. עם זאת, ברור שלא מדובר במהלך תקין אלא במהלך מחלה המוליטית קלה, הנגרמת על ידי פגיעה של נוגדני אם ההורסים את כדוריות הדם האדומות של בנה היילוד. ומכאן שצהבת המוליטית היא מחלה המערבת את כל הגוף (סיסטמית) שדינה לדחות את הברית לשבעה יממות מעת ההחלמה. בהתייעצות עם גדולי ישראל, נדחתה הברית עד יום שישי בשבת, לאחר חלוף שבע יממות מעת היעלמות הצהבת לפי מראה עיני המוהל." עכ"ד.

בשיחה עם המחבר ואף עם פרופ' אברהם שטינברג שפרסם בספרו מסקנה דומה¹⁵³, העלינו טענה שראוי לשקול שייתכן ויש מקום לבחון את

152. רפואה מציאות והלכה, ירושלים, תשע"ב, סי' י"ד, עמ' 169.

153. בספרו הרפואה כהלכה כתב כך וז"ל: "...תינוק הסובל מצהבת חולנית, שאינה פיזיולוגית, הרי הוא חולה כל גופו, ויש לדחות את הברית שבעה ימים לאחר שיאמרו הרופאים שהתינוק הבריא ממחלתו". ומפרט שם שצהבת חולנית מתאפיינת בנתונים הבאים: הצהבת

המציאות אחרת. הרי צהבת פיזיולוגית אשר לגביה כאשר המספרים לא נוסקים לרמה גבוהה במיוחד, לית מאן דפליג שכאשר הצבע ישוב לתקין ימולו את היילוד בזמנו. הסיבה לכך שהצהבת עולה אצל יילוד נובעת ממספר גורמים:

מעבר מהמוגלובין עוברי (HbF) להמוגלובין של בוגר.

הרס הכדוריות הרבות המצויות בריכוז גבוה אצל העובר משום לחץ חמצן יחסית נמוך, והמעבר, אחר הלידה, לסביבה עם לחץ חמצן גבוה יותר, שאז די בריכוז המוגלובין נמוך יותר.

אי בשלות של חלבון מהכבד לקשור את כל חומרי הפירוק של הכדוריות שמתפרקות (גלוקורוניזציה).

אזי, היווצרות של צהבת היילוד, הפיזיולוגית, היא עצמה תהליך שחלקו אף הוא נובע מהמוליזה לא פתולוגית. אלא כדי להקל עלינו ולדאוג לנקוט בזהירות יתרה באותם מקרים אשר מופיעה חריגה, אנחנו הגדרנו את גבולות הגיזרה של צהבת פיזיולוגית. כאן, כאשר באופן מוקדם בעקבות המוליזה מסיבה שונה לגמרי, אי התאמה של סוגי הדם, למעשה אנחנו עוסקים בתהליך זהה. עצם היסוד של התהליך מסיבה שונה וחריגה לא אמורה לשנות את הגדרתו כ"חולה שבכל גופו" כל עוד לא היה לו ביטוי כלפי אותו תינוק שהציג כ"סבל או חולי" (כפי שמפורט בספרנו בפרק י"ד).

"כבוד הרופאים שטינברג והלפרין שמעו את טענתי עם ההסבר הנלווה והסכימו שאכן יש מקום לשקול גישה כזו אך עומדים בתוקף דעתם שיש להכריע ולהחשיב צהבת פתולוגית לחולי של כל הגוף. בין היתר בשל חילוקי הדעות. שטחנו את צדדי הדיון בפני הגר"א וייס שליט"א, והוא הסכים שעל פניו נראה שיש מקום לאפשר למול בזמנו במקרה כזה. שאלנו את הגר"י זילברשטיין אשר הורה שיש להסתכל על המצב כך – אם באיזושהי צורה ניכרת חולשה או ריעותא נוספת על המצב הקיים בדרך כלל, אזי יש לראות את המציאות כחולי שבכל הגוף. אך במידה ואין כל רמיזא לכך וגם ברור

מופיעה ב-24 השעות הראשונות לחיים; קצב עליית הבילירובין הוא מעל 5mg ליממה; רמת הבילירובין ממשיכה לעלות כעבור שבוע; קיימת עדות למחלה או הפרעה נוספת, כגון בילירובין ישיר, אי-התאמת קבוצות דם, מחלות שונות של תמס-דם, מחלת כבד, הפרעה בתיפקוד בלוטת התריס, מחלות חילוף-חומרים שונות, פגות, מחלות זיהומיות, תשניק היילוד וכו'. במקרים אלו קיימת סכנה של שקיעת הבילירובין בגרעינים הבוליים של המוח, וביצירת סוג מוגדר של שיתוק מוחין, הנקראת קרניקטרוס. מאחר ומדובר במחלת כל גופו, דין תינוק זה כדינו של כל תינוק במצב כזה, שיש להמתין שבעה ימים מהבראתו. דבריו מתבססים על דברי שו"ת **ציץ אליעזר** חלק י"ג סי' פא. אלא שנראה שיש מקום לחילוק שלא העמיקו בדבריו. מוסכם לכל הדעות שצהבת 'פתולוגית' שהיא עצמה ביטוי של מחלה אחרת (משמעותית וקשה) כפי שהובא לעיל – מחלת כבד או מחלת פירוק חומרים וכיו"ב. אבל כאשר ההמוליזה היא המחלה בלבד ותזיגן לעיננו שהיא איננה קשה וללא השלכה וממילא מוגבלת בזמן ואיננה דורשת טיפול, שמא אין צורך להתייחס לכך כאל חולי שבכל גופו.

שאותה צהבת איננה נובעת מכישלון איבר, אנמיה או פגם אחר בגוף ניתן להתייחס אל ה'ירקון' יותר לקולא ולהימנע מלהמתין ז' ימים.

סיכום

ייתכן שיש מקום להציע לפני פוסקי ההלכה אשר נקטו כפי הגישה המובאת לעיל, בחינה מחודשת של סוגיית מילת תינוק עם צהבת יילודים, לאור התקדמות הידיעות הרפואיות על אודות צהבת היילודים, ולאור מקורות רבים אשר חלקם היו עלומים ולא הוזכרו בספרי ההלכה עד כה. זאת משום שיתכן שסיבת הדבר לכך שהפוסקים אסרו למול במקרה של צהבת יילודים היא משום שטרם השתכנעו בוודאות שאין בכך סכנת נפשות. אמנם כעת, כשהמחקר המדעי התקדם, וברור מעל לכל ספק שיילוד כזה אינו בסכנה כלל, וכל הרופאים מסכימים על כך, ייתכן שאף פוסקים אלו יסכימו שכעת מותר למול במצב זה. מקום לטענה זו מצאנו בדברי הרב אויערבאך ששינה את גישתו במרוצת השנים. כך משמע גם מדברי הרב וואזנר, אשר כתב בשנת תשנ"ד לפרופ' שטינברג: "... והיות כי התיאורי של הרפואה משתנית מתקופה לתקופה, וגם לפי דבריהם הדברים תלויים בכו"כ תנאים כנ"ל שקשה למסור לאחריות אבות ומוהלים ע"כ לא ראיתי כעת לשנות פני הדברים, ואולי נזכה עוד להתחכם בזה ואשמח לכל התגלות, ואז נעיין עוד פעם¹⁵⁴. מדבריו מבואר שהחמיר למעשה מחשש סכנה למרות התקדמות הרפואה בעניין צהבת יילודים, אך מכל מקום השאיר פתח לגילויים חדשים, ואם אכן יהיו – ישקול את פסיקתו בנושא זה שוב. מסכם הרב יוסף שרעבי, המפקח הארצי על המוהלים את גישתו הנוכחית הלכה למעשה: "...דבר זה במחלוקת בין פוסקי דורנו, שיש שאין מלים בלמעלה מעשר ואפילו בפחות מכך, וב-15 ממתנים שבעה ימים מעת לעת; ואנו מקובלים להורות כדעה הנהוגה, למול כאשר רמת הבילירובין למטה מ-12 והצהבת במצב ירידה, ואם הגיעה רמת הצהבת ל-18 לחכות שבעה ימים מאז שנודע שרמת הצהבת ירדה ל-10. ומ"מ בשעת צורך גדול, אם המילה בזמנה והצהבת במגמת ירידה אין גוערים במוהל שמל גם כאשר הצהבת מעל ל-12"¹⁵⁵.

למסקנה

כללים מנחים כיצד להכריע אם מותר או מצוה למול תינוק אשר ניכר עליו גוון של צהבת:

154. שבט הלוי ט', סימן רו.
155. זאת בריחי.

ללא כל קשר כלל לכל הדיון של תינוק עם גוון עור צהוב או ירקון עם שלל פירושו, תינוק עם גוון עור חריג מהנורמה – מצב זה לכשעצמו מטיל ספק האם התינוק הזה הוא בריא וכשיר למילה במצב זה. בשעה שאנו מודעים לכך שאחוז גבוה מכלל היילודים הם בעלי גוון חריג (כאן עולה השאלה של חריגה יחסית למה?) יש לברר לאמיתו של דבר מה מעורר אצלנו ספק. הרי כבר הבאנו לעיל ש- 30%-40% מהיילודים ייראו צהובים למראית העין ביום השמיני ללידתם. בכל אופן מכיון שגוון העור הוא סימן לכך שיש תכן ומשהו איננו כשורה, שהרי כל אלו עם מחלות חמורות ביותר, אשר להן כולנו חוששים, כדלעיל: ספסיס, חסר תפקוד בלוטת התריס, בעייה מולדת של מערכת המרה, תמס דם וכדו'... ממילא עלינו להיות משוכנעים שאין אנו דנים בלא אחת מכל התופעות הללו! הביטחון שאין מדובר במצב פתולוגי מושג על ידי קביעת כללים או הגדרות אשר לפיהן (מלבד מקרים מאוד מאוד נדירים) רק תינוקות עם מחלות יחרגו מתחום אותם קריטריונים אשר נקבעו. אזי, יש להפנים ולהכיר את אותן הגדרות ל"צהבת פיזיולוגית" ולהכניס כל יילוד לקראת ברית מילה לבחינה האם הוא עומד באותם תנאים. במידה ועולה כל חשד לאי מילוי התנאים לצהבת פיזיולוגית מחויבים לתור אחר דעת רופא אם תינוק זה הוא בריא.

כדלעיל בסעיף א', תנאי בלעדי לבצע ברית מילה למרות גוון עור צהוב חייב להיות שהצהבת היא בירידה. שהרי גם אם אין כל מחלה ברקע, אך יש סיכוי שהרמה תמשיך לעלות ותגיע לרמה שחייבים להכניס את התינוק לאור או לבצע החלפת דם (exchange transfusion), אזי ללא כל קשר ל"ירקון" יש חשש של בריאות התינוק ואין מלין עד שיהא בריא. הרי אפילו בספק חולי אין כל היתר לגשת לבצע ברית מילה. לכן אי ידיעה אם הרמה של הצהבת אצל תינוק זה הוא בירידה או לא – זו בלבד עילה לדחות ברית מילה מחמת הספק.

מתעורר ספק האם מסתמכים על מראה בלבד או האם המספר של ערך בילירובין לפי בדיקת מעבדה יכול להוות תימוכין שאין חשש מלמול למרות חשד לירקון בשל גוון עור חריג הדומה לצהוב. על כך יש להתעמק ולמצוא עצמנו בין הקצוות של הפוסקים השונים.

וכתב הרב וולדנברג זצ"ל¹⁵⁶: "...אני מסכים בהחלט לדעתו שלפי ההתפתחות הצהבת ע"י בדיקת בילירובין, שהוא בדוק ומנוסה, אזי אסור לקבוע רמת הצהבת בלעדי זה, באשר רק בדיקה זו יכולה להוציא את הספק של מחלוקת רופאים ובעזרתה ניתן לקבוע בודאות אם הצהבת היא פיזיולוגית, או סימן של מחלה, ומה רמתה.

156. שו"ת ציץ אליעזר חלק יג סימן פג.

אולם אחרי הקביעה ע"י הבדיקה האמורה, יש אבל להתנהג להלכה כפי שקבעתי במכתבי הראשון, דהיינו: דכל צהבת, ובכל דרגה שהיא, דוחה מילה בזמנה, וכל עוד שמראה הצהבת נראית בכל הגוף, או אפילו ברובו, אין לבצע המילה, על אף קביעת רופא שהיא כבר בתהליך ירידה, ורק כשנראה בעליל שהצהבת בתהליך של שקיעה, דחלפה מרוב הגוף והמראה נהיה בהיר, והרופא קובע שאפשר למול, יש לסמוך עליו, ואזי אם הצהבת היתה פיזיולוגית א"צ להמתין ז' ימים, ואם נבעה ממחלה יש לדחות המילה ז' ימים מיום הבראתו".

כך פסקו גם החזון אי"ש ושבת הלוי ובשו"ת מנחת יצחק¹⁵⁷, שאין למול עד שיסתלק הצבע לגמרי מכולו.

וכך הביא פרופ' שטינברג: "... אכן דעת פוסקי דורנו כאמור, שלא להתחשב בעמדת הרופאים בנדון זה ועל כן נראה לי שיש להחמיר ולדחות המילה כל עוד התינוק נראה צהוב ולא להתחשב בהגדרות חלקיות של צהבת פיזיולוגית (=רפואית)"; ומציין כמקור שכך פסק הגרש"ז אויערבאך¹⁵⁸: "...ומ"מ הואיל ולא כל הרופאים הם מומחים ובקל עלולים לטעות ולסכן ח"ו את הולד, לכן נכון יותר לענ"ד לא למול בשום פעם כשהתינוק עדיין ירוק, ולא לסמוך בזה על הרופאים".

לדעת החולקים, כל עוד הערך בירידה ואיננו חריג מאוד מותר יהיה לסמוך על בדיקות מעבדה המאשרות שאין מדובר בחשש של חולי. נראה שהמתמיר להמתין למול עד שהתינוק חוזר לצבע של כל יילוד ללא כל צהבת – תבוא עליו הברכה. (עם זאת יש להוסיף שמשום הסגנון שנקט הרמב"ם דווקא של 'ירוק ביותר' אותו אימצו שלל פוסקים נוספים, יש להסתפק אם אין דחיה זו ללא הצדקה ואזי מכך לא תצמח ברכה...)

יש לדעת שלא כל היילודים שווים במידת האפשרות של זיהוי רמת הצהבת לפי מראה בלבד. ישנם בעלי צבע עור בהיר אשר אפילו מעט בילירובין מיד ניכר בצבע התינוק. אמנם אחרים, בפרט אלו שמוצאם מארצות המזרח ובעלי עור כהה במיוחד, אצלם גם כאשר צהבת גבוהה לא ניתן לזהות זאת. על כן כאשר מתעורר ספק בגלל שינוי מראה אצל יילודים אלו, יהיה אסור לסמוך על מראה ונתחייב לבצע בדיקת מעבדה על מנת לקבוע בביטחון שהבילירובין אינו גבוה באופן חריג¹⁵⁹. גם כאשר לא בוצעה

157. חלק ג' סי' קמ"ה וחלק ו' סי' צב.

158. הובאו דבריו במאמרו של לוי **בנועם**, כרך י' תשכ"ז עמ' קסח-קעט, הערה 43.

159. למה? הרי חז"ל קבעו לילך אחרי מראה עיניים בלי להגביל לתינוקות עם צבע עור מסוים. הרי שהבינו שהוראתם מונעת את הסכנה לכל התינוקות! -- העורך.

חשובת המחבר: לא רק הלכתית אף רפואית במקרה שקיימות נסיבות שמשטטשות ומורידות את יכולת הבירור באמצעי פשוט יותר כגון: חולה עם CLBBB המפריעה לביטוי

בדיקה שהדגימה ירידה אך ישנה עדות לכך שבמשך מספר ימים הערך נשאר קבוע, או שמוקדם יותר בשבוע הערך היה גבוה יותר וכרגע נמוך ממה שהיה, ניתן לסמוך שהכיוון הוא תקין ובירידה מכיון שהאופי של צהבת פיזיולוגית היא שהוא מגיע לשיא כלשהו ואז יורד (כל אחד בקצב שלו).

אחר היום השמיני, כאשר כבר אין מעלה של מצות מילה בזמנה, אלא אם כן ישנה הצדקה לבצע בדיקה מסיבה רפואית לברר האם קיימת עוד שונות או חריגה אחרת, אין הצדקה לבצע בדיקות חוזרות ולכן כל עוד אין הרעה בצבע והמהלך לא ממושך מאוד כגון מעל שבועיים, אין מה לבצע בינתיים בדיקות דם ורק יעקבו אחר שיפור הדרגתי של צבע התינוק וימולו כאשר הצבע שב לתקין.

לגבי המתנת ז' ימים אחר שהצבע של צהבת משמעותית חזר לתקנו (כפי שהוכרע על ידי המוהל שבדק אותו) חלוקות הדעות. שמענו מפי מו"ר הר"ש מילר שקיבל ממרן החזון אי"ש שכל שלא הוצרכו להחליף את דמו של התינוק אינו נחשב לחולה ולכן אין צריך כלל להמתין ז' ימים ומשירדה הצהבת יש למולו מיד. אך מפוסקי דורנו רמי המעלה כשו"ת שבט הלוי האדמו"ר מפאפא ואחרים פסקו להמתין ז' ימים מעת לעת כחולה. על כן האב והמוהל של יילוד זה ישאלו שאלת חכם ויעשו כפי שיוורו להם רבותיהם. (לנו נראה שכאשר בצהבת טבעית שלא הגיעה למספרים גבוהים סביב 20 ואח"כ ירדה מעצמה אין עילה לחכות שבעה ימים אחרי שהצהבת חלפה משום שמחלה לעולם לא היתה, אך אין אנו מכניסים ראשונו בין הרים גבוהים).

דוגמאות להמחשה

להמחשת הגישה לנושא יילוד עם צהבת בשבוע הראשון לחייו להלן מספר דוגמאות והצעת הכרעה כיצד לנהוג. על מנת שלא לחזור על עצמנו בכל מקרה ומקרה – אנו מקדימים ומדגישים שלפי השיטה המחמירה כדעת הציץ אליעזר שבט הלוי וכיו"ב הנ"ל והסוברים כמוהם: בכל מקרה שבו היילוד נראה לעין צהוב, ללא קשר לכל ערך שקדם לו או כל שינוי (דינמיקה) של צבע או של בדיקה שבוצעה (ואפילו אם הערך המעבדתי הנו קרוב לתקין, אין לכך כל משמעות), בשל הצבע עצמו בלבד נתחייב לדחות את הברית עד למועד חזרת הצבע לתקין. כל הדוגמאות להלן הן לשיטות אלו הפוסקים

א.ק.ג. של MI, אני לא אסמוך על התרשים אלא אדרוש אנגיגרפיה אמיתית או וירטואלית על מנת לערוך בירור מספק.

כאן שהצבע לא מאפשר הבחנה מספקת בין בריא לחריג, אני זקוק לאמצעי בירור נוסף וכאן מדובר במעבדה. אני מבין שחז"ל עסקו במקרה שגרתי שהמראה כן אפשרי ובאמת כך הוה ברוב בני אדם שצבעם מאפשר זאת....

שאינן חיוב להכריע רק על פי הצבע הנראה בלבד. בנוסף, יש להבהיר שכל מקום של הכרעה כאן שאפשר למול, הינה מסוייגת אך ורק למקרה שהקביעה מבחינה רפואית של הצוות הרפואי של המוסד שבו הוא טופל לאחר הלידה וכן של הצוות הרפואי בקהילה (כגון רופא המטפל או טיפת חלב) היא שאין כל התנגדות לכך וסמוכים שאין ברקע כל חשש רפואי שמהווה איננו כשורה.

● יילוד שנראה בעל צבע תקין עד היום השלישי אחר לידתו ואז ערך הבילירובין נבדק ונמצא 13.5 נבדק אחר יומיים הערך נמצא 13.0. ההורים טוענים שהם לא יכולים לקבוע לפי המראה האם הצבע השתפר או לא. בדקו עם מכשיר (בלתי אמין) דהיינו שיטה של מכשיר ידני מחוץ למעבדה וראו על צג המכשיר האלקטרוני שערך בילירובין נמוך יותר.

ההוראה: נראה שמותר יהיה למול אותו בזמנו ביום השמיני משום שקרוב לודאי שהערך ימשיך וירד לכיוון 12.0 ומטה במועד הברית.

● בארבעת הימים הראשונים לא עלתה שאלה, ביום החמישי נראה צהוב ולכן בצעו בדיקה באותו יום והערך של הבילירובין בדם היה 7.0.

ההוראה: אם המשפחה או אחד הקרובים מרגיש בביטחון שניתן לסמוך ששינוי הצבע ניכר – ניתן יהיה לסמוך על המעקב של הצבע בלבד ובתנאי שלא חלה החמרה בצבע ניתן יהיה למול אותו בזמנו ביום השמיני ללא כל בדיקת דם נוספת. במידה וצבע העור של התינוק הוא כזה שקשה להבחין בשינויי צבע – נראה שנכון לאחר יומיים לחזור על בדיקת הדם מחמת הספק.

● בארבעת הימים הראשונים לא עלתה שאלה, ביום החמישי נראה צהוב ולכן בצעו בדיקה באותו יום והערך של הבילירובין בדם היה 11.0.

ההוראה: בדומה ממש למקרה הנ"ל, במידה והמשפחה או אחד הקרובים מרגיש בביטחון שניתן לסמוך ששינוי הצבע ניכר – ניתן יהיה לסמוך על המעקב של הצבע בלבד ובתנאי שלא חלה החמרה בצבע ניתן יהיה למול אותו בזמנו ביום השמיני ללא כל בדיקת דם נוספת. במידה וצבע העור של התינוק הוא כזה שקשה להבחין בשינויי צבע – נראה שנכון לחזור לאחר יומיים על בדיקת הדם מחמת הספק.

● בארבעת הימים הראשונים של היילוד לא עלתה שאלה של צהבת. לראשונה ביום החמישי הוא נראה צהוב ולכן בצעו בדיקה באותו היום והערך של הבילירובין בדם היה 15.

ההוראה: אסור יהיה למול את היילוד הזה אלא אם כן הוא נבדק שוב וסמוכים ובטוחים שהערך ירד משמעותית מערך 15. במידה ונותר עדיין ספק – ידחו את הברית.

● בארבעת הימים הראשונים לא עלתה שאלה, ביום החמישי נראה צהוב ולכן בצעו בדיקה באותו יום והערך של הבילירובין בדם היה 7.0 או

11.0 (כנ"ל). לאחר יומיים שוב נבדק ועתה עומדים ביום השביעי ונמצא ערך בילירובין 13.0.

ההוראה: במידה ונותרו עוד 12 שעות עד שעה שההורים עומדים להתחיל את מנוחת הלילה – יחזרו שוב על הבדיקה משום שהיו מקרים שתוך יום הערך ירד משמעותית אפילו מ-18.0 ל-11.0. לכן יחזרו באותו לילה על הבדיקה. במידה והערך לא ירד משמעותית יסמכו על הדעה המחמירה ורק יבדקו בהמשך לאחר מספר ימים כאשר בטוחים שהצבע השתפר, אלא אם כן עולה חשש שיחמיר. אלא שאז מטרת הבדיקה רק להבטיח שאין עלייה נוספת ואולי היילוד יזדקק לטיפול. במידה וההורים מעוניינים בכל מחיר לא להפסיד את מעלת המצווה בזמנה והם סומכים על הפוסקים שניתן להסתמך על הערך המעבדתי – יבדקו שוב למחרת ובמידה וימצאו שהערך יורד לכיוון 12.0 ימולו אותו בו ביום.

- הצבע של היילוד לא היה חשוד אלא שהוא נבדק בפעם הראשונה ביום הששי מהלידה וללא כל תלות בצבע וגוון צהוב של העור (אלא שלדעתנו לא ראוי לבצע בדיקת דם אלא אם כן מופיעה סיבה מוצדקת מספיק לדקור תינוק בן שבוע). ובאותו יום נמצא ערך בילירובין בכל ערך גבוה כגון 7.0 ומעלה.

ההוראה: יבדקו מיד למחרת שוב כעבור 24 שעות לבחון לאיזה כיוון נוטה הבדיקה הבאה. במידה והערך הנו גבוה ביום 7 מהיום הקודם יבדקו שוב ביום השמיני. אלא אם כן הערך איננו זהה ליום הקודם (כאשר המספר לא הגיע לכיוון מעבר ל 13). אם קיימת עלייה כלשהו ידחו את הברית עד ירידת הערך.

- הצבע של היילוד היה חשוד אלא שהוא נבדק בפעם הראשונה ביום השביעי מהלידה נמצא ערך בילירובין בכל ערך גבוה כגון 7.0 ומעלה.

ההוראה: יבדקו מיד למחרת שוב כעבור 24 שעות לבחון לאיזה כיוון נוטה הבדיקה הבאה. במידה והערך הינו גבוה ביום 8 מהיום הקודם ידחו את הברית עד ירידת הערך.

- ביום השלישי ערך הבילירובין היה 16 ביום החמישי היה 14, מתי מומלץ לבדוק שוב?

ההוראה: במידה והמשפחה או אחד הקרובים מרגיש בביטחון שניתן לסמוך ששינויי הצבע ניכרים – ניתן יהיה לסמוך על המעקב של הצבע בלבד ובתנאי שלא חלה החמרה בצבע, ניתן יהיה למול אותו בזמנו, ביום השמיני ללא כל בדיקת דם נוספת. במידה ועולה איזה שהוא ספק, יחזרו על הבדיקה שוב כעבור יומיים ובאם הערך לא גבוה מעל 14 ימולו אותו בזמנו.

- אם הערך עלה בשלב כלשהו מעל 16 או מעל 18 ישאלו את הפוסק לפיו מכריעים מכיון שישנן דעות שבמספרים הגבוהים יותר יש

להמתין כמו חולה ז' ימים מעת לעת. בד בבד יצטרכו לברר את דעת אותו פוסק האם לספור את הימים מזמן שהוא היה גבוה או מזמן שהצבע כבר חזר לתקין. אנן קיימא לן כרבותנו¹⁶⁰ שהכריעו שבמידה ולא הגיע לכלל צורך להחלפת דם בשל צהבת גבוהה ואפילו אם היה צורך במהלך השבוע הראשון להכניסו למנורה על מנת לסייע להורדת הצהבת – בכל אופן ימולו מיד כאשר הצהבת ירדה לערך אשר נפסק שכבר ניתן למול.

ההוראה: יש לברר כנ"ל אצל הפוסק מאיזה ערך בדיוק ניתן כבר למול, בשל החוסר אחידות בין הפוסקים. האם לפי ערך 14.0, או 13.0 או 12 ומטה, או לפי הצבע או לפי המלצת רופא ירא שמיים בתנאי שהוא בירידה.

● הצבע של היילוד לא היה חשוב, משום מה נבדק עם שיחרור מבית החולים וערך בילירובין היה 5.0 בשל החמרה בצבע הוא נבדק ביום הששי מהלידה ונמצא ערך מעל 16 ובשל ספק בעליה במשקל הוא אושפז. למחרת בבוקר ערך הבילירובין הגיע ל-19.0 והתינוק הוכנס לטיפול פוטותרפי במנורה. הערך תוך מספר שעות ירד לכיוון 11.0 והוחלט לשחררו לביתו.

ההוראה: נכנסנו כאן למחלוקת הפוסקים לא רק בשל גובה הבילירובין, אלא גם מחמת השימוש בטיפול פוטותרפי, אך למרות הירידה המהירה בשל חזרה למצב תקין ביום השמיני הכרענו כאותם הפוסקים שאין כאן עילה לדחיית ברית כל עוד לא בוצעה החלפת דם והוא נימול בזמנו, אך מכיון שהענין נתון למחלוקת, על כל אב במקרה כזה לברר כיצד לנהוג לפי הפוסק שסר להוראותיו.

● יילוד אשר גובה הבילירובין הגיע למספר 23.0 וביצעו החלפת דם. **ההוראה:** יש כמובן לדחות את ברית המילה, אך מועד קביעת הברית ייקבע אך ורק לפי ההכרעה במחלוקת הנ"ל ממתו לספור את שבעת הימים מעת לעת – האם מרגע שהמספר חזר לנורמה או שמא מרגע שצבעו חזר לתקין לחלוטין.

בכל המקרים הנ"ל כאמור יש לברר רפואית שהכל תקין ואין כל חשש לשלומו ובריאותו של היילוד. לאחר מכן, יש להכריע להלכה על ידי הישענות על כתפיהן הרחבות של הפוסקים המובהקים ולסור להוראתם אשר ינווטו בין השיטות השונות כיצד להכריע למעשה בכל מקרה נתון מתי לבצע את מצוות המילה.

160. מו"ר הר"ר שלמה מילר כדעת החזו"א והגר"י קנייבסקי עמם התייעץ.